

Monitor Convenant Leerkracht 2010

Eindrapport

Onderzoek in opdracht van het Ministerie van OCW

Sil Vrielink
Lette Hogeling
Joyce Jacobs
Bas Kurver

ResearchNed
mei 2011

© 2011 ResearchNed Nijmegen in opdracht van het Ministerie van OCW. Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
2	Respons, weging en analysemethoden	4
2.1	Steekproef en respons	4
2.2	Onderzoeksopzet	4
2.3	Begrippen	5
3	Opleiding, training en nascholing	7
3.1	Opleidingsniveau	7
3.2	Bijscholing	8
3.3	Managementopleidingen	11
4	Bevoegdheden	14
4.1	Bevoegd lesgeven in het po	14
4.2	Bevoegd lesgeven in het mbo	15
5	Taken directie en ondersteunend personeel	17
5.1	Directie en onderwijsondersteunend personeel voor de klas	17
5.2	Lesverantwoordelijkheid en taken van onderwijsondersteunend personeel	17
6	Bekwaamheidsonderhoud en Lerarenbeurs	19
6.1	Bekwaamheidsonderhoud	19
6.2	Lerarenbeurs	23
6.3	Promotiebeurs	29
7	Tevredenheid	31
7.1	Tevredenheid over de organisatie	31
7.2	Werkdruk	32
7.3	Arbeidsvoorwaarden	33
7.4	Loopbaanontwikkelingsmogelijkheden	34
7.5	Het werk inhoudelijk	35
7.6	Tevredenheid over aspecten van het werk: sectoren vergeleken	36
8	Enquête functiemix schoolleiders primair onderwijs	40
9	Flitspanel: taal en rekenen	43

1 Inleiding

Het Actieplan Leerkracht van Nederland (november 2007) vormde het uitgangspunt voor afspraken tussen de minister van OCW en de sociale partners in het primair en voortgezet onderwijs en het middelbaar en hoger beroepsonderwijs. Deze afspraken zijn in 2008 vastgelegd in het convenant Leerkracht van Nederland en verder uitgewerkt in de sectorspecifieke CAO's. Er zijn zo afspraken gemaakt om de aantrekkelijkheid van het leraarsberoep te vergroten, en meer in het bijzonder om de positie en de kwaliteit van de leraar in de school nader te regelen, de beloning van leraren te verbeteren en de inzetbaarheid van leraren in het onderwijsproces te optimaliseren. Vanaf 2009 wordt daarom fors geïnvesteerd in het verbeteren van de salarissen en het loopbaanperspectief van leraren.

Om de ontwikkelingen met betrekking tot de afspraken uit het convenant te kunnen volgen, heeft het ministerie van OCW door ResearchNed een start- en tussenmeting laten uitvoeren, in de vorm van de Startmeting Convenant Leerkracht (SCL) en de Tussenmeting Convenant Leerkracht (TCL), grootschalige internetenquêtes onder onderwijspersoneel. Resultaten uit deze onderzoeken zijn onder andere gebruikt bij het samenstellen van de Nota Werken in het Onderwijs¹ en de Startmeting en Tussenmeting versterking functiemix (SEO). Beide metingen zijn uitgevoerd in het primair (po) en voortgezet onderwijs (vo), het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) en het hoger beroepsonderwijs (hbo).

Alvorens de resultaten van de onderzoeken worden gepresenteerd, geeft hoofdstuk 2 een korte toelichting op de onderzoeksopzet, de respons, weging en analysemethode en een leeswijzer voor de tabellen. Bovendien worden enkele in deze rapportage gehanteerde begrippen toegelicht. In de hoofdstukken 3 tot en met 9 worden de belangrijkste bevindingen in tabelvorm gepresenteerd. Achtereenvolgens komen aan de orde de opleiding van leraren, lesgevende directie en taken van onderwijsondersteuners, bekwaamheidsonderhoud en Lerarenbeurs en de tevredenheid van het onderwijspersoneel. In een aparte bevraging onder onderwijspersoneel is het taal- en rekenonderwijs aan de orde gekomen. De belangrijkste conclusies hierover worden gepresenteerd in hoofdstuk 9.

Separaat van de Start- en Tussenmeting Convenant Leerkracht zijn in de zomer van 2010 aan schoolleiders in het primair onderwijs enkele vragen voorgelegd met betrekking tot de invoering van de functiemix. De resultaten van dit onderzoek komen in hoofdstuk 8 aan de orde.

---

¹ Nota Werken in het Onderwijs 2010 en Nota Werken in het Onderwijs 2011; beide verkrijgbaar via het ministerie van OCW en via www.rijksoverheid.nl

2 Respons, weging en analysemethoden

2.1 Steekproef en respons

In zowel 2009 als 2010 zijn aselect 50.000 onderwijsmedewerkers schriftelijk via de Algemene Pensioen Groep (APG) benaderd². In de brief werd men uitgenodigd via internet deel te nemen aan de metingen. De verdeling van benaderd onderwijspersoneel en het uiteindelijke aantal respondenten over de verschillende onderwijssectoren staat weergegeven in Tabel 1. In totaal heeft ongeveer een derde van het uitgenodigde onderwijspersoneel meegedaan aan het onderzoek.

Tabel 1 Steekproef en netto-respons Start- en Tussenmeting Convenant Leerkracht

	SCL (2009)			TCL (2010)		
	Steekproef	Netto respons	%	Steekproef	Netto respons	%
Primair onderwijs	11.000	3.939	36	24.146	7.234	30
Voortgezet onderwijs	12.000	4.803	40	13.420	4.743	35
Middelbaar beroepsonderwijs	15.000	4.538	30	6.818	1.880	28
Hoger beroepsonderwijs	12.000	3.537	29	5.616	1.492	27
Totaal	50.000	16.817	34	50.000	15.349	31

Bron: Start- en Tussenmeting Convenant Leerkracht.

In aanvulling op de SCL en de TCL zijn in 2010 nog twee enquêtes gehouden over onderwerpen uit het Convenant Leerkracht. In het primair onderwijs is een internetenquête gehouden onder schoolleiders over de invoering van de functiemix. Hieraan hebben circa 1.100 schoolleiders deelgenomen (zie hoofdstuk 8). Daarnaast is een enquête gehouden onder de leden van het Flitspanel (BZK) over taal en rekenen. De resultaten hiervan worden behandeld in hoofdstuk 9.

2.2 Onderzoekopzet

Het onderzoek is onderverdeeld in verschillende fasen:

- *Vragenlijstconstructie*
In de eerste fase van het onderzoek is in samenspraak met de begeleidingscommissie van het ministerie van OCW de vragenlijst opgesteld. Binnen de vragenlijst staan de thema's opleiding, Lerarenbeurs, Lerarenregister, functiemix en tevredenheid centraal. Bij de vragenlijstconstructie voor de Tussenmeting zijn enkele onderwerpen gewijzigd of weggelaten. Vragen over de Lerarenbeurs en het Lerarenregister hebben plaats gemaakt voor bekwaamheidsonderhoud. Alle vragen zijn voorgelegd aan personeel uit het onderwijsveld (onderwijzend en ondersteunend personeel, directie) uit de vier eerdergenoemde onderwijssectoren.
- *Programmeren en controle*
De definitieve vragenlijst is geprogrammeerd als webenquête³. Dit heeft als voordeel dat respondenten door routingmogelijkheden geen overbodige vragen krijgen voorgelegd. De ingevulde gegevens zijn snel beschikbaar en de kans op invulfouten is minimaal.
- *Veldwerk*

² De APG is in het bezit van NAW gegevens van al het onderwijspersoneel.

³ Het programmeren van beide vragenlijsten, alsook de hosting van de webenquête, is uitgevoerd door MWM2.

In het voorjaar van 2009 en 2010 (eind mei) zijn 50.000 onderwijsmedewerkers (per meting) via de APG benaderd om mee te doen aan het onderzoek. Met een persoonlijke inlogcode kon elke respondent de vragenlijst één keer invullen. Na twee weken is een rappel verstuurd aan diegenen die op dat moment de vragenlijst nog niet hadden ingevuld. Met vragen en opmerkingen konden respondenten terecht bij een technische en inhoudelijke helpdesk. Het veldwerk is half juni afgesloten.

▪ *Weegfactor*

De respons is op een aantal kernindicatoren vergeleken met het onderwijspersoneel als geheel. Op die indicatoren waar een (significante) afwijking met de populatie is aangetroffen is dit middels een ophoogfactor rechtgetrokken. Bij de vergelijking met de populatie is *binnen elke sector* gekeken naar de verdeling naar functiegroep, geslacht en leeftijd. Vervolgens zijn de randtotalen aangepast op basis van de sectorale verdeling binnen de populatie⁴. Binnen de SCL is gewogen op basis van sector, functie, leeftijd en geslacht. Binnen de TCL is tevens gewogen op basis van etniciteit⁵.

Tabel 2 Populatie en netto-respons Start- en Tussenmeting Convenant Leerkracht

	SCL (2009)		TCL (2010)	
	Populatie*	Respons	Populatie*	Respons
Primair onderwijs	178.000	3.939	183.100	7.234
Voortgezet onderwijs	105.900	4.803	108.500	4.743
Middelbaar beroepsonderwijs	54.800	4.538	55.220	1.880
Hoger beroepsonderwijs **	42.743	3.537	40.738	1.492
Totaal	381.443	16.817	387.558	15.349

* OCW (2010) *Kerncijfers 2005-2010 Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*.

** Zowel de SCL als de TCL zijn gewogen naar de randtotalen uit de Kerncijfers OCW.

▪ *Analyse*

Op basis van het opgehoogde bestand is een aantal (beschrijvende) analyses uitgevoerd. In de Nota Werken In het Onderwijs zijn verschillende tabellen opgenomen gebaseerd op de Start-/Tussenmeting Leerkracht. Naast persoons- en baankenmerken betreft dit onder andere gegevens met betrekking tot het gebruik van de Lerarenbeurs, de versterking van de functiemix, de lestaak van directie, het opleidingsniveau van onderwijspersoneel en de kwaliteit van de leraar zijn afkomstig uit de Start- en Tussenmeting Convenant Leerkracht. De tabellen bevatten percentages. De weergegeven aantallen zijn opgehoogd voor de populatie (zie Tabel 2).

2.3 Begrippen

▪ *Etniciteit*

Op basis van het geboorteland van de vader en moeder van de respondent, zoals aangegeven door de respondent, gecombineerd met het geboorteland van de respondent zelf, is voor de rapportage een onderscheid in 'autochtoon', 'westers allochtoon', en 'niet-westers allochtoon' gemaakt.

Overeenkomstig de voormalige Wet SAMEN (Stimulering Arbeidsdeelname Minderheden) behoort een respondent tot een etnische minderheid indien hij/zij zelf, zijn/haar vader of zijn/haar moeder is geboren in een 'niet-westers' land of werelddeel. Ten grondslag aan deze ordening lag de volgende indeling in landen en werelddelen:

- Autochtoon: Nederland
- Niet-westers: Turkije, Afrika, Azië (m.u.v. Indonesië en Japan), Midden- of Zuid-Amerika

⁴ Als basis voor de populatie is uitgegaan van de gegevens uit Kerncijfers 2004-2008 en 2005-2009 en gegevens afkomstig van de HBO-raad.

⁵ Hierbij is gebruik gemaakt van gegevens uit de pensioenadministratie van het ABP.

- Westers: Europa (m.u.v. Nederland en Turkije), Noord-Amerika, Indonesië, Japan, Australië, Nieuw-Zeeland en de Pacific Eilanden
- *Functiecategorie*
Onderwijspersoneel is ingedeeld in 4 functiecategorieën:
  - Directiepersoneel (directie/rectoren, adjunct-directie/conrectoren, bovenschoolse directie, afdelings- of teamleiders, sector- of afdelingsdirectie, faculteitsdirectie en ander directiepersoneel)
  - Onderwijzend personeel
  - Onderwijsondersteunend personeel (oop: onderwijs-, klassen- of lesassistenten, instructeurs, leraarondersteuners, technisch onderwijsassistenten, therapeutische functies, intern begeleiders en ander onderwijsondersteunend personeel)
  - Organisatie- en beheerspersoneel (obp: administratief en financieel medewerkers, conciërge, schoonmakers en ander organisatie- en beheerspersoneel)
- *Leeftijd*
De leeftijd betreft de leeftijd van de respondent per 31 december en is afgeleid van het geboortjaar.
- *Opleidingsniveau*
In de vragenlijst zijn 10 categorieën/opleidingsniveaus voorgelegd aan respondenten. Op basis van deze categorieën is een vereenvoudigde indeling gemaakt van het hoogst voltooide opleidingsniveau van de respondent, oftewel de hoogste met een diploma afgeronde opleiding. Tabel 3 geeft weer welke indeling is gehanteerd.

Tabel 3 Indeling opleidingsniveaus in vijf groepen

Indeling in vragenlijst	Categorieën
Basisonderwijs, lagere school	po, lbo, mavo
Lager beroepsonderwijs (lbo, lts, vbo, lto, lhno, leao, vmbo-praktijk e.d.)	po, lbo, mavo
Mavo, vmbo-theorie, ivo, mulo, ten hoogste 3 jaar havo/hbs/vwo/vhmo	po, lbo, mavo
Havo, vwo, mms, hbs, atheneum, gymnasium	havo, vwo
Middelbaar beroepsonderwijs (mbo, mts (voor 1968 uts), politieeschool, KMS, mds, mba, SPD-1, mhno, inas e.d.)	mbo
Hoger beroepsonderwijs (hbo, hbo-bachelor, hts (voor 1968 mts), hds, nlo, politieacademie, MO-A (2/3e graads), SPD-2/3, e.d.)	hbo
Kandidaatsexamen, wo-bachelor, MO-B (1e graads)	wo(+)
Universitaire opleiding, KIM, KMA (master, drs., ir., mr., arts, tandarts, apotheker)	wo(+)
Universitaire opleiding: gepromoveerd (dr.)	wo(+)
Anders	-

- *Type dienstverband*
Onderscheiden worden:
  - Een vast dienstverband
  - Een tijdelijk contract met uitzicht op een vast dienstverband
  - Een tijdelijk contract zonder uitzicht op een vast dienstverband
  - Een dienstverband vanwege een bijzondere regeling (brugbaan, participatiebaan of vergelijkbare gesubsidieerde baan)
  - Een ander dienstverband

3 Opleiding, training en nascholing

3.1 Opleidingsniveau

Binnen het kader van het Convenant Leerkracht zijn afspraken gemaakt over de ontwikkeling en opleiding van leerkrachten. In dit hoofdstuk schetsen we de opleiding van onderwijspersoneel. Aan bod komen: het opleidingsniveau van onderwijspersoneel, het al dan niet volgen van extra (leraren)opleidingen, de financiering van extra opleidingen, het volgen van managementopleidingen door directieleden en lidmaatschap van het NSA-register.

Tabel 4 Opleidingsniveau van onderwijspersoneel (%) naar sector en functie, 2010

		Directie	Op	Oop	Obp	Totaal
po	po, lbo, mavo	0,0	1,9	10,5	38,9	4,8
	havo, vwo	0,4	1,4	5,5	16,8	2,7
	mbo	0,3	2,1	35,0	25,4	6,9
	hbo	87,2	89,6	36,1	15,4	79,3
	wo(+)	12,2	5,1	12,8	3,6	6,3
	Totaal po	11.584	140.664	20.275	10.547	183.097
vo	po, lbo, mavo	0,0	0,2	20,1	33,4	6,4
	havo, vwo	0,0	1,7	11,7	12,7	4,2
	mbo	0,0	1,4	32,7	30,9	8,7
	hbo	64,9	60,8	24,3	19,1	51,6
	wo(+)	35,1	35,9	11,1	3,9	29,1
	Totaal vo	3.992	78.323	14.448	11.733	108.496
mbo	po, lbo, mavo	0,0	0,8	11,6	23,0	7,3
	havo, vwo	1,1	1,6	8,9	11,4	4,8
	mbo	0,0	4,4	36,0	33,5	15,2
	hbo	64,8	75,3	30,9	25,1	57,2
	wo(+)	34,1	17,9	12,7	7,0	15,5
	Totaal mbo	2.445	32.205	7.991	12.582	55.223
hbo	po, lbo, mavo	0,0	0,2	6,6	12,9	3,6
	havo, vwo	0,9	0,4	12,9	10,5	4,1
	mbo	1,5	0,6	15,2	26,0	7,7
	hbo	23,3	32,7	44,0	33,9	34,1
	wo(+)	74,4	66,1	21,4	16,6	50,5
	Totaal hbo	1.853	25.248	5.469	8.169	40.739
Totaal	po, lbo, mavo	0,0	1,1	13,2	27,9	5,5
	havo, vwo	0,4	1,4	8,8	12,9	3,6
	mbo	0,3	2,0	32,2	29,3	8,7
	hbo	73,9	74,5	32,6	22,7	63,6
	wo(+)	25,4	20,9	13,3	7,2	18,7
	Totaal onderwijs	19.874	276.440	48.183	43.058	387.555

Bron: Tussenmeting Convenant Leerkracht.

Binnen het primair onderwijs heeft nagenoeg elke leerkracht een opleiding genoten in het hoger onderwijs (94,7%, zie Tabel 4). De leraren met een lager opleidingsniveau zijn waarschijnlijk leraren die nog in opleiding zijn (lio's). Binnen het voortgezet onderwijs heeft ruim een derde (35,9%) van de leraren een universitaire opleiding afgerond. Van de docenten op het hbo heeft twee derde (66,1%) een academische graad. Bijna de helft (45,9%) van al het onderwijsondersteunend personeel heeft een opleiding genoten in het hoger onderwijs. Dit aandeel is het hoogst in het hbo (65,4%) en het laagst in het vo (35,4%).

Tabel 5 Opleidingsniveau van onderwijzend personeel (%) naar geslacht en leeftijd, 2010

		Man	Vrouw	Tot 35 jaar	35 - 44 jaar	45 - 54 jaar	55 jaar en ouder	Totaal
po	po, lbo, mavo	0,8	2,1	0,1	0,5	3,4	4,0	1,9
	havo, vwo	1,6	1,4	0,9	0,4	2,0	2,6	1,4
	mbo	0,5	2,4	0,1	1,1	4,7	2,7	2,1
	hbo	92,1	89,1	93,5	91,2	85,7	86,8	89,6
	wo(+)	5,0	5,1	5,4	6,8	4,2	4,0	5,1
	Totaal	22.025	118.639	46.234	27.533	40.506	26.392	140.664
vo	po, lbo, mavo	0,2	0,2	0	0,4	0	0,4	0,2
	havo, vwo	1,4	2,1	4,4	1,1	0,9	0,5	1,7
	mbo	1,7	1,0	2,2	2,1	0,9	0,7	1,4
	hbo	59,5	62,2	60,8	57,2	63,9	60,1	60,8
	wo(+)	37,1	34,5	32,6	39,2	34,4	38,3	35,9
	Totaal	41.117	37.206	20.182	15.317	22.683	20.141	78.323
mbo	po, lbo, mavo	1,2	0,4	0	2,8	0	0,9	0,8
	havo, vwo	2,0	1,2	0,8	4,5	1,4	0,7	1,6
	mbo	5,1	3,7	9,3	6,9	2,7	3,1	4,4
	hbo	75,1	75,4	71,3	76,3	80,5	70,5	75,3
	wo(+)	16,6	19,3	18,6	9,6	15,4	24,8	17,9
	Totaal	16.359	15.846	4.073	5.552	11.821	10.759	32.205
hbo	po, lbo, mavo	0,4	0	0	0	0,3	0,3	0,2
	havo, vwo	0,7	0	0	0,3	0,3	0,8	0,4
	mbo	0,9	0,3	0	1,6	0	0,9	0,6
	hbo	35,0	30,1	32,6	31,8	33,4	32,9	32,7
	wo(+)	63,1	69,6	67,4	66,3	66,0	65,0	66,1
	Totaal	13.624	11.624	4.606	5.986	8.407	6.249	25.248
Totaal	po, lbo, mavo	0,5	1,4	0,1	0,7	1,7	2,0	1,1
	havo, vwo	1,5	1,4	1,8	1,0	1,4	1,4	1,4
	mbo	1,9	2,1	1,1	2,0	2,9	1,9	2,0
	hbo	66,4	78,7	79,7	73,6	73,7	70,2	74,5
	wo(+)	29,7	16,4	17,3	22,8	20,2	24,4	20,9
	Totaal	93.193	183.247	75.092	54.386	83.411	63.551	276.440

Bron: Tussenmeting Convenant Leerkracht .

In het mbo en het hbo ligt onder vrouwen het aandeel academici hoger dan onder mannen. Binnen het voortgezet onderwijs hebben meer mannen een academische opleiding. Jongeren zijn daarnaast vaker academisch geschoold dan het oudere onderwijzend personeel.

3.2 Bijscholing

Gevraagd is of het onderwijzend personeel momenteel een opleiding volgt en wat voor soort opleiding dit betreft (Tabel 6).

Tabel 6 Wat voor soort opleiding volgt u? (%) - onderwijzend personeel

		2009	2010
po	Opleiding	13,0	21,6
	1e graads lerarenopleiding	0,1	0,1
	2e graads lerarenopleiding	0,2	0,2
	PABO - opleiding tot leraar basisonderwijs	0,2	0,6
	Master 'Special Educational Needs (SEN)'	4,1	4,8
	Andere lerarenopleiding	2,4	3,7
	Andere opleiding (geen lerarenopleiding)	6,0	12,2
	Geen opleiding	87,0	78,4
	Totaal	135.010	140.664
vo	Opleiding	13,7	24,2
	1e graads lerarenopleiding	3,1	5,6
	2e graads lerarenopleiding	4,1	6,0
	PABO - opleiding tot leraar basisonderwijs	0,1	0,1
	Master 'Special Educational Needs (SEN)'	1,6	2,0
	Andere lerarenopleiding	0,5	1,1
	Andere opleiding (geen lerarenopleiding)	4,3	9,4
	Geen opleiding	86,3	75,8
	Totaal	76.439	78.323
mbo	Opleiding	12,0	17,8
	1e graads lerarenopleiding	0,6	0,4
	2e graads lerarenopleiding	2,3	3,1
	PABO - opleiding tot leraar basisonderwijs	0	0
	Master 'Special Educational Needs (SEN)'	1,1	1,3
	Andere lerarenopleiding	1,4	1,8
	Andere opleiding (geen lerarenopleiding)	6,6	11,2
	Geen opleiding	88,0	82,2
	Totaal	33.446	32.205
hbo	Opleiding	14,4	22,9
	1e graads lerarenopleiding	0,6	0,9
	2e graads lerarenopleiding	0,2	0,1
	PABO - opleiding tot leraar basisonderwijs	0	0
	Master 'Special Educational Needs (SEN)'	0,5	0,4
	Andere lerarenopleiding	0,9	2,2
	Andere opleiding (geen lerarenopleiding)	12,2	19,3
	Geen opleiding	85,6	77,1
	Totaal	25.990	25.248
Totaal	Opleiding	13,3	22,0
	1e graads lerarenopleiding	1,1	1,8
	2e graads lerarenopleiding	1,6	2,2
	PABO - opleiding tot leraar basisonderwijs	0,1	0,3
	Master 'Special Educational Needs (SEN)'	2,7	3,2
	Andere lerarenopleiding	1,6	2,6
	Andere opleiding (geen lerarenopleiding)	6,2	11,9
	Geen opleiding	86,7	78,0
	Totaal	270.885	276.440

Bron: Start- en Tussenmeting Convenant Leerkracht.

Het aandeel leraren dat een (leraren)opleiding volgt naast het reguliere werk is in het afgelopen jaar gestegen van 13 procent in 2009 naar 21 procent in 2010 (Tabel 6). Binnen het primair onderwijs is vooral de Masteropleiding Special Educational Needs een populaire lerarenopleidingen. Vo-leraren volgen vaker een studie die opleidt tot een aanvullende tweede, of verdiepende eerste graad. Het relatief hoge aandeel dat aangeeft een 'andere opleiding (geen lerarenopleiding)' te volgen wordt voor een deel (in 2010) verklaard door het volgen van managementopleidingen.

Het zijn met name jongere docenten die naast het huidige werk nog een opleiding volgen. Bijna een kwart van de docenten tot 35 jaar volgt een opleiding. Bij leraren ouder dan 56 jaar betreft dit aandeel 9

procent. Met uitzondering van het primair onderwijs lijkt het er op dat vrouwen vaker een opleiding volgen dan mannen.

Tabel 7 Wat voor soort opleiding volgt u? (%) – onderwijzend personeel naar geslacht en leeftijd*, 2009/2010

		Man	Vrouw	Tot 35 jaar	35 - 44 jaar	45 - 54 jaar	55 jaar en ouder	Totaal
po	Opleiding	18,1	17,2	20,4	18,8	17,2	11,4	17,4
	1e graads lerarenopleiding	0,2	0,1	0,1	0,3	0,1	0,0	0,1
	2e graads lerarenopleiding	0,3	0,2	0,3	0,4	0,1	0,1	0,2
	Opleiding tot leraar bo	0,6	0,3	0,7	0,5	0,1	0,1	0,4
	Master special educational needs	2,8	4,7	6,0	5,4	4,0	1,5	4,4
	Andere lerarenopleiding	2,4	3,2	4,7	2,5	2,5	1,9	3,1
	Andere opleiding	11,8	8,7	8,6	9,7	10,4	7,8	9,2
	Geen opleiding	81,9	82,8	79,6	81,2	82,8	88,6	82,6
	Totaal po	22.027	115.810	44.756	25.981	40.888	26.212	137.837
vo	Opleiding	16,8	21,4	31,1	24,1	15,2	7,5	19,1
	1e graads lerarenopleiding	4,4	4,3	8,5	7,2	2,2	0,5	4,4
	2e graads lerarenopleiding	4,3	5,9	11,1	6,4	3,0	0,5	5,1
	Opleiding tot leraar bo	0,0	0,2	0,4	0,0	0,0	0,0	0,1
	Master special educational needs	1,0	2,6	2,4	2,1	2,0	0,7	1,8
	Andere lerarenopleiding	0,9	0,7	1,0	1,0	0,7	0,6	0,8
	Andere opleiding	6,2	7,7	7,7	7,4	7,3	5,2	6,9
	Geen opleiding	83,2	78,6	68,9	75,9	84,8	92,5	80,9
	Totaal vo	40.625	36.756	19.738	15.001	22.800	19.842	77.381
mbo	Opleiding	14,4	15,4	28,0	19,0	14,6	8,2	14,8
	1e graads lerarenopleiding	0,3	0,8	1,1	0,6	0,6	0,2	0,5
	2e graads lerarenopleiding	2,6	2,7	9,3	4,7	1,6	0,4	2,7
	Opleiding tot leraar bo	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	Master special educational needs	1,1	1,4	2,1	2,2	1,2	0,4	1,2
	Andere lerarenopleiding	2,0	1,1	4,6	2,7	1,2	0,4	1,6
	Andere opleiding	8,4	9,4	10,9	8,8	10,0	6,8	8,8
	Geen opleiding	85,6	84,6	72,0	81,0	85,4	91,8	85,2
	Totaal mbo	16.798	16.028	3.875	5.860	12.472	10.619	32.826
hbo	Opleiding	16,5	21,1	27,7	18,6	21,7	9,7	18,6
	1e graads lerarenopleiding	0,7	0,7	2,9	0,5	0,3	0,2	0,7
	2e graads lerarenopleiding	0,2	0,1	0,5	0,1	0,2	0,0	0,2
	Opleiding tot leraar bo	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	Master special educational needs	0,5	0,4	0,2	0,4	0,6	0,4	0,4
	Andere lerarenopleiding	1,3	1,9	2,7	2,3	1,4	0,5	1,6
	Andere opleiding	13,8	18,0	21,4	15,3	19,2	8,6	15,7
	Geen opleiding	83,5	78,9	72,3	81,4	78,3	90,3	81,4
	Totaal hbo	13.826	11.793	4.010	5.966	8.626	7.017	25.619
Totaal	Opleiding	16,5	18,1	24,0	20,3	16,7	9,4	17,6
	1e graads lerarenopleiding	2,1	1,0	2,6	2,3	0,7	0,2	1,4
	2e graads lerarenopleiding	2,4	1,6	3,7	2,5	1,1	0,3	1,9
	Opleiding tot leraar bo	0,1	0,3	0,5	0,3	0,1	0,0	0,2
	Master special educational needs	1,4	3,7	4,5	3,5	2,7	0,9	2,9
	Andere lerarenopleiding	1,5	2,4	3,5	2,1	1,7	1,1	2,1
	Andere opleiding	9,0	9,1	9,2	9,6	10,4	6,9	9,1
	Geen opleiding	83,5	81,9	76,0	79,7	83,3	90,6	82,4
	Totaal onderwijs	93.275	180.388	72.378	52.809	84.786	63.690	273.663

Bron: Start- en Tussenmeting Convenant Leerkracht. * Vanwege lage celvulling zijn de gegevens van beide metingen gecombineerd. De aantallen in deze tabel betreffen zodoende het *gemiddelde* aantal leraren uit 2009 en 2010.

In het Convenant Leerkracht zijn afspraken gemaakt over het gebruik van de Lerarenbeurs – een eenmalige beurs die leraren kunnen gebruiken voor verdieping of verbreding van de eigen vakkennis. De Lerarenbeurs geeft tevens de mogelijkheid om een andere opleiding in het hoger onderwijs te volgen. Van deze mogelijkheid maken met name docenten in het middelbaar en hoger beroepsonderwijs gebruik. Ongeveer de helft van de leraren geeft aan dat de opleiding volledig door de werkgever wordt betaald. Bijna een vijfde van alle leraren financiert de opleiding met behulp van de Lerarenbeurs. Dit gebeurt met name in het primair en voortgezet onderwijs (Tabel 8).

Tabel 8 Wijze van financiering van de opleiding (%) – onderwijzend personeel dat een opleiding volgt

		2009	2010
po	De opleiding betaal ik zelf	21,0	14,2
	De opleiding wordt geheel gefinancierd door mijn werkgever	47,0	55,0
	De opleiding wordt deels door mijn werkgever gefinancierd, deels door mijzelf	7,0	3,3
	De opleiding wordt gefinancierd door de Lerarenbeurs	18,9	22,9
	Anders	6,0	4,6
	Totaal	17.659	29.690
vo	De opleiding betaal ik zelf	34,8	29,9
	De opleiding wordt geheel gefinancierd door mijn werkgever	30,5	32,3
	De opleiding wordt deels door mijn werkgever gefinancierd, deels door mijzelf	12,8	8,9
	De opleiding wordt gefinancierd door de Lerarenbeurs	13,8	23,3
	Anders	8,2	5,6
	Totaal	10.509	18.444
mbo	De opleiding betaal ik zelf	34,3	22,0
	De opleiding wordt geheel gefinancierd door mijn werkgever	30,8	50,4
	De opleiding wordt deels door mijn werkgever gefinancierd, deels door mijzelf	14,7	6,0
	De opleiding wordt gefinancierd door de Lerarenbeurs	16,1	18,5
	Anders	4,1	3,1
	Totaal	4.030	5.655
hbo	De opleiding betaal ik zelf	18,6	14,3
	De opleiding wordt geheel gefinancierd door mijn werkgever	41,1	51,5
	De opleiding wordt deels door mijn werkgever gefinancierd, deels door mijzelf	23,6	15,2
	De opleiding wordt gefinancierd door de Lerarenbeurs	11,3	13,1
	Anders	5,4	5,9
	Totaal	3.743	5.757
Totaal	De opleiding betaal ik zelf	26,3	19,8
	De opleiding wordt geheel gefinancierd door mijn werkgever	39,8	47,2
	De opleiding wordt deels door mijn werkgever gefinancierd, deels door mijzelf	11,3	6,4
	De opleiding wordt gefinancierd door de Lerarenbeurs	16,3	21,6
	Anders	6,4	4,9
	Totaal	35.941	59.546

Bron: Start- en Tussenmeting Convenant Leerkracht.

3.3 Managementopleidingen

In alle sectoren is het aandeel directieleden dat aangeeft een managementopleiding te hebben afgerond in 2010 toegenomen ten opzichte van 2009 (Tabel 9). Bijna driekwart van de managers heeft een managementopleiding afgerond, en nog eens 7 procent van de directieleden geeft aan ermee bezig te zijn. Het aandeel managers met een managementopleiding ligt het hoogst in het primair onderwijs, waar bijna 80 procent een dergelijke opleiding heeft afgerond.

Tabel 9 Directiepersoneel met een managementopleiding* (%)

		2009	2010
po	Managementopleiding afgerond	72,2	79,9
	Managementopleiding bezig	7,1	7,4
	Geen managementopleiding	22,1	16,7
	Totaal	11.085	11.584
vo	Managementopleiding afgerond	56,9	66,3
	Managementopleiding bezig	3,0	7,9
	Geen managementopleiding	41,2	29,6
	Totaal	4.035	3.992
mbo	Managementopleiding afgerond	56,1	64,1
	Managementopleiding bezig	9,7	8,1
	Geen managementopleiding	35,5	32,0
	Totaal	2.634	2.445
hbo	Managementopleiding afgerond	48,5	59,4
	Managementopleiding bezig	3,8	4,1
	Geen managementopleiding	49,0	37,8
	Totaal	1.921	1.853
Totaal	Managementopleiding afgerond	64,6	73,3
	Managementopleiding bezig	6,3	7,3
	Geen managementopleiding	30,4	23,1
	Totaal	19.675	19.874

Bron: Start- en Tussenmeting Convenant Leerkracht. * Exclusief missende waarneming.

Opleidingen voor onderwijskundig management worden met name door managers in het primair onderwijs gevolgd (Tabel 10). Managers in het hbo en mbo volgen vaker een algemene managementopleiding. Dit verschil kan verklaard worden door het verschil in grootte van de instelling.

Tabel 10 Inhoud/richting van managementopleiding (%) – directiepersoneel*

		2009	2010
po	Onderwijskundig management	42,3	59,9
	Personeelsmanagement	1,8	19,1
	Financieel management	2,3	16,6
	Algemene managementopleiding	41,9	48,4
	Anders	11,7	9,4
	Totaal	11.085	11.584
vo	Onderwijskundig management	39,4	46,0
	Personeelsmanagement	6,4	25,0
	Financieel management	7,4	14,9
	Algemene managementopleiding	38,1	58,7
	Anders	8,7	8,0
	Totaal	4.035	3.992
mbo	Onderwijskundig management	23,1	40,9
	Personeelsmanagement	5,6	27,0
	Financieel management	4,2	20,1
	Algemene managementopleiding	55,4	64,7
	Anders	11,7	7,0
	Totaal	2.634	2.445
hbo	Onderwijskundig management	13,9	27,6
	Personeelsmanagement	4,5	14,8
	Financieel management	9,1	17,3
	Algemene managementopleiding	57,7	67,0
	Anders	14,8	8,7
	Totaal	1.921	1.853
Totaal	Onderwijskundig management	37,4	52,8
	Personeelsmanagement	3,3	20,7
	Financieel management	3,9	16,7
	Algemene managementopleiding	44,0	53,5
	Anders	11,4	8,8
	Totaal	19.675	19.873

Bron: Start- en Tussenmeting Convenant Leerkracht. * Directieleden hadden in 2010 de mogelijkheid meer antwoorden aan te geven. In 2009 werd gevraagd naar de laatst gevolgde managementopleiding. Hierdoor zijn de cijfers niet eenduidig te vergelijken.

Leidinggevend in het po kunnen zich registreren bij de NSA in een register voor schoolleiders. Dit is voor directiepersoneel in het po een mogelijkheid om de beroepskwaliteit te verantwoorden. In de afgelopen twee jaar zien we geen duidelijke verschuiving in het aantal NSA-leden. Een derde van alle mannelijke po-directieleden geeft aan lid te zijn van de NSA. Vrouwen zijn minder vaak lid (16%). Een kwart van alle directieleden ouder dan 46 jaar is lid van het NSA. Dit aandeel ligt lager bij jongere directeuren.

Tabel 11 NSA-Lidmaatschap van directiepersoneel po (%) - naar jaar, geslacht en leeftijd*

	2009	2010	Man	Vrouw	Tot 35 jaar	35 - 44 jaar	45 - 54 jaar	55 jaar en ouder
Kandidaat voor registratie	8,3	4,9	5,5	8,1	13,0	11,2	6,7	2,6
Lidmaatschap NSA-register	23,8	24,2	29,4	15,7	11,9	20,9	25,2	26,4
Geen van beide	68,0	71,0	65,1	76,2	75,1	67,9	68,2	71,0
Totaal	11.085	11.584	6.837	4.498	786	1.748	5.251	3.549

Bron: Start- en Tussenmeting Convenant Leerkracht. * Vanwege lage celvulling zijn de gegevens van beide metingen gecombineerd. De gegevens uitgesplitst naar geslacht en leeftijd hebben zodoende betrekking op 2009 en 2010.

4 Bevoegdheden

In de Start- en Tussenmeting is gevraagd naar de bevoegdheid van lesgevend personeel. In dit hoofdstuk geven we de resultaten voor het po en mbo weer⁶. Gegevens over bevoegdheden binnen het voortgezet onderwijs worden geanalyseerd op basis van de IPTO-telling, en zijn te vinden in de Nota Werken in het Onderwijs 2011.

4.1 Bevoegd lesgeven in het po

Eén van de beleidsdoelen van het actieplan Leerkracht van Nederland is het versterken van het beroep van leraar, zowel vakinhoudelijk als beroepsmatig. Zo wordt er in het Actieplan gesproken over het efficiënter inzetten van leraren en het verminderen van het aandeel onbevoegd gegeven lessen. Om bevoegd les te kunnen geven als groepsleerkracht in het po moet men in het bezit zijn van een pabo-diploma (of een gelijkwaardig diploma, bijvoorbeeld van de kweekschool). In 2010 hebben alle ondervraagde lesgevende directieleden in het po een onderwijsdiploma en ook onder het onderwijzend personeel is het percentage met een lesbevoegdheid hoog (Tabel 12). Onder lesgevende oop'ers blijft het aandeel met een onderwijsdiploma achter: 85 procent geeft aan geen onderwijsdiploma te hebben. Hierbij moet echter wel opgemerkt worden dat deze oop'ers niet allemaal zelfstandig voor de klas staan, maar voor een groot deel onder verantwoordelijkheid van de leerkracht onderwijs geven (zie ook paragraaf 5.2).

Tabel 12 Onderwijsbevoegdheid van personeel met een lestaak in het po (%)

		2010
Directie met lestaak	Geen pabo-diploma	0
	Pabo-diploma	100
	Totaal	3.250
Onderwijzend personeel	Geen pabo-diploma	5,4
	Pabo-diploma	94,6
	Totaal	109.807
Oop met lestaak	Geen pabo-diploma	85,3
	Pabo-diploma	14,7
	Totaal	6.343
Totaal	Geen pabo-diploma	9,5
	Pabo-diploma	90,5
	Totaal	119.400

Bron: Tussenmeting Convenant Leerkracht.

Kijkend naar de onderwijsbevoegdheid van groeps- en vakleerkrachten, kunnen we vaststellen dat bijna alle groepsleerkrachten een pabo-opleiding hebben afgerond (Tabel 13). Onder vakleerkrachten is het aandeel met een afgeronde pabo-opleiding logischerwijs kleiner. Voor groepsleerkrachten geldt als bevoegdheid om les te geven een pabo-diploma, voor vakleerkrachten is het ook mogelijk om bevoegd les te geven zonder pabo-diploma. Vakleerkrachten moeten voor het vak waarin zij onderwijs geven, in het bezit zijn van een bevoegdheid voor het voortgezet onderwijs.

⁶ De resultaten weergegeven in dit hoofdstuk zijn gewogen naar aanstellingsomvang (fte).

Tabel 13 Onderwijzend personeel in het po in het bezit van een pabo-diploma (%), naar type leerkracht

	Groepsleerkracht	Vakleerkracht	Zowel groeps- als vakleerkracht	Anders	Totaal
Geen pabo-diploma	4,0	71,9	9,6	2,2	5,2
Pabo-diploma	96,0	28,1	90,4	97,8	94,8
Totaal*	95.121	1.749	3.714	8.481	109.065

Bron: Tussenmeting Convenant Leerkracht. * Exclusief missende waarden. Indien men zowel een pabo- als een andere onderwijsbevoegdheid heeft, is men gerekend tot de groep met een pabo-diploma.

Ruim 70 procent van de vakleerkrachten heeft dus geen pabo-diploma. Wel heeft ruim de helft van de vakleerkrachten een eerstegraadsbevoegdheid voor het gehele voortgezet onderwijs (MO-B/HBO-lo eerstegraadsbevoegdheid, Tabel 14). Daarnaast geeft een vijfde van de vakleerkrachten aan een tweede graadsbevoegdheid te hebben, waarmee men bevoegd is les te geven in de onderbouw havo/vwo en het gehele mbo.

Tabel 14 Onderwijsbevoegdheid van vakleerkrachten in het po (%)*

Vakleerkracht	2010
Kweekschool, pedagogische academie, pabo	28,5
MO-A / HBO-lo 2e graads	20,4
MO-B / HBO-lo 1e graads	50,7
Universitaire lerarenopleiding	-
Universitaire opleiding met onderwijsaantekening	**
Pedagogisch didactische aantekening	**
Ander onderwijsdiploma	10,7
Geen onderwijsdiploma	-
Totaal	1.749

Bron: Tussenmeting Convenant Leerkracht. * Meer antwoorden mogelijk. ** Niet getoond vanwege lage ongewogen aantallen.

4.2 Bevoegd lesgeven in het mbo

In het mbo moeten leraren een lerarenopleiding succesvol hebben afgerond om les te mogen geven. Daarnaast is het mogelijk om een alternatieve bevoegdheid te verkrijgen, bijvoorbeeld omdat het bestuur van de instelling individuele afspraken met de leraar heeft gemaakt of omdat men tenminste drie jaar praktijkervaring heeft in het gegeven vak.

Bijna al het onderwijspersoneel in het mbo (onderwijzend personeel, oop met lestaak, lesgevende directieleden) heeft een onderwijsdiploma (Tabel 15). Het merendeel van de lesgegenden in het mbo is in het bezit van een hbo- of wo-diploma met onderwijsaantekening. Bijna een vijfde van het personeel met een lesgevende taak heeft een pedagogisch didactische aantekening.

Tabel 15 Aandeel onderwijspersoneel in het mbo met diploma met onderwijsbevoegdheid (%) - naar functiegroep*

		2009	2010
Onderwijzend personeel	Geen onderwijsdiploma	4,8	4,3
	Pabo-diploma	6,2	6,0
	Hbo- of wo-diploma (met onderwijsaantekening)	70,5	72,7
	Pedagogisch didactische aantekening	18,5	17,0
	Totaal	29.103	27.267
Oop met lesgevende taak	Geen onderwijsdiploma	49,3	48,3
	Pabo-diploma	2,1	-
	Hbo- of wo-diploma (met onderwijsaantekening)	20,0	19,3
	Pedagogisch didactische aantekening	28,6	32,4
	Totaal	2.828	3.077
Totaal (inclusief directie)	Geen onderwijsdiploma	7,9	8,7
	Pabo-diploma	6,4	5,3
	Hbo- of wo-diploma (met onderwijsaantekening)	67,1	67,2
	Pedagogisch didactische aantekening	18,6	18,8
	Totaal	32.284	30.692

Bron: Start- en Tussenmeting Convenant Leerkracht. * Alleen personeel met lestaak. Gegevens over directiepersoneel niet getoond vanwege lage ongewogen aantallen. Exclusief missende waarneming.

5 Taken directie en ondersteunend personeel

5.1 Directie en onderwijsondersteunend personeel voor de klas

Wanneer onvoldoende leraren gevonden kunnen worden om alle lestaken, al dan niet structureel, op te vullen, moet er een andere oplossing gevonden worden. Bijvoorbeeld de inzet van directieleden of oop'ers. Tussen de sectoren is duidelijk verschil te zien in het aandeel directieleden dat naast de managementtaken ook lesgeeft (Tabel 16). Directieleden in het mbo staan het minst voor de klas, terwijl in het vo ruim 40 procent van de rectoren en directeuren (1.736) tevens lesgeeft. Ook in de mate waarin oop'ers lesgeven is verschil te zien tussen de sectoren. Oop'ers met een lesgevende taak zijn in het mbo het meest vertegenwoordigd en in het hbo het minst. Zowel voor directiepersoneel als oop'ers geldt dat het lesgeven in verreweg de meeste gevallen op regelmatige basis gebeurt. Alleen in het mbo is er geen duidelijke voorkeur voor de structurele inzet van directieleden te zien.

Tabel 16 Geeft u (nog) les? (%) – directie en oop naar sector, 2009/2010

		po	vo	mbo	hbo	totaal
Directie	Ja, structureel	19,9	35,7	7,7	16,6	21,3
	Ja, ter vervanging	7,4	3,0	2,6	8,0	5,9
	Ja, zowel structureel als ter vervanging	5,8	3,4	4,1	5,2	5,0
	Nee	66,9	57,9	85,6	70,2	67,8
	Totaal	11.093	4.124	2.607	1.918	19.743
Oop	Ja, structureel	23,8	15,7	39,2	18,3	23,3
	Ja, ter vervanging	9,1	5,1	2,3	2,0	5,8
	Ja, zowel structureel als ter vervanging	10,0	6,1	7,6	2,6	7,5
	Nee	57,0	73,1	50,9	77,2	63,3
	Totaal	14.083	10.922	6.208	4.287	35.500
Totaal	Ja, structureel	22,1	21,2	29,9	17,8	22,6
	Ja, ter vervanging	8,4	4,5	2,4	3,9	5,9
	Ja, zowel structureel als ter vervanging	8,2	5,4	6,6	3,4	6,6
	Nee	61,4	68,9	61,2	75,0	64,9
	Totaal	25.175	15.046	8.815	6.205	55.242

Bron: Start- en Tussenmeting Convenant Leerkracht. * Vanwege geringe ongewogen N zijn de resultaten van de SCL en TCL samengevoegd. De gepresenteerde aantallen zijn zodoende gemiddelden over de jaren 2009 en 2010.

5.2 Lesverantwoordelijkheid en taken van onderwijsondersteunend personeel

Gemiddeld heeft bijna 40 procent van de oop'ers een lestaak en geeft bijna een kwart van de oop'ers structureel les (Tabel 16). Uit Tabel 17 blijkt daarnaast dat gemiddeld een vijfde van de oop'ers de lestaken zelfstandig uitvoert. In het mbo is het percentage oop'ers dat zelfstandig lesgeeft het hoogst. In het po geeft de grootste groep oop'ers met een lestaak onderwijs onder verantwoordelijkheid van een bevoegde leerkracht.

Tabel 17 Lesverantwoordelijkheid van oop'ers (%) - in po, vo en mbo⁷, 2009/2010

	po	vo	mbo	totaal
Zelfstandig	16,8	13,8	37,7	19,9
Alleen in noodgevallen zelfstandig	9,0	5,1	2,6	6,4

⁷ De resultaten van oop'ers in het hbo hebben onvoldoende vulling om in de tabel op te nemen.

Onder verantwoordelijkheid van een bevoegd leerkracht	22,2	12,8	13,7	17,2
Lesverantwoordelijkheid oop: niet van toepassing ⁸	59,8	73,7	51,5	63,0
Totaal	14.083	10.922	6.208	31.213

Bron: Start- en Tussenmeting Convenant Leerkracht. Meer antwoorden mogelijk.

Wanneer een oop'er een onderwijsbevoegdheid heeft, mag deze zelfstandig lesgeven. Hoewel bij het ontbreken van een bevoegdheid een oop'er niet zelfstandig onderwijs mag geven, gebeurt dit volgens eigen zeggen wel: gemiddeld staat bijna 10 procent van de oop'ers voor de klas zonder dat zij een bevoegdheid hebben (Tabel 18). In het mbo zien we het grootste aandeel oop'ers dat niet bevoegd onderwijs geeft (16,2%).

Tabel 18 Lesverantwoordelijkheid van niet bevoegde oop'ers (%) - in po, vo en mbo, 2009/2010

	po	vo	mbo	totaal
Niet bevoegd – geeft zelfstandig les	8,2	8,6	16,2	9,9
Niet bevoegd – geeft alleen in noodgevallen zelfstandig les	6,2	3,5	1,4	4,3
Niet bevoegd – geeft onder verantwoordelijkheid van een bevoegd leerkracht les	13,9	9,2	8,0	11,1
Niet bevoegd – geeft geen les	36,3	59,1	31,0	43,2
Bevoegd	35,4	19,7	43,5	31,5
Totaal	14.083	10.922	6.208	31.213

Bron: Start- en Tussenmeting Convenant Leerkracht. Meer antwoorden mogelijk.

⁸ Hieronder vallen oop'ers die aangegeven hebben geen les te geven plus degenen die wel lesgeven, maar op de vraag over lesverantwoordelijkheid "niet van toepassing" hebben geantwoord.

6 Bekwaamheidsonderhoud en Lerarenbeurs

6.1 Bekwaamheidsonderhoud

Het versterken van vaardigheden van zittend personeel door middel van na- en bijscholing kan de kwaliteit van het onderwijs verbeteren of op peil houden. In het Actieplan Leerkracht zijn daarom afspraken geformuleerd om de bekwaamheid van leraren te onderhouden en te versterken. Ook zijn *bekwaamheidseisen* geformuleerd waaraan een (goede) leraar zou moeten voldoen.

Bijna 40 procent van de leraren is op de hoogte van de bekwaamheidseisen die voor hen - binnen de betreffende sector - gelden (Tabel 19). De bekendheid met de bekwaamheidseisen voor onderwijzend personeel is het grootst onder leraren in het primair onderwijs (41,9% bekend), onder leraren in het hbo zijn de eisen het minst bekend (26,3% bekend).

Naast bekwaamheidseisen voor leraren, zijn in het primair onderwijs ook bekwaamheidseisen voor directieleden en onderwijsondersteuners geformuleerd. De bekwaamheidseisen voor directie in het po genieten grote bekendheid onder de doelgroep; 97,1 procent van de directieleden kent de eisen (75,4%) of heeft er wel eens van gehoord (21,7%). Onder ondersteuners is de bekendheid met de bekwaamheidseisen kleiner. Toch kent nog 43 procent van de ondersteuners de eisen. Bijna de helft heeft wel eens van de bekwaamheidseisen voor onderwijsondersteunend personeel gehoord, maar kent ze niet precies.

Tabel 19 Bent u op de hoogte van de bekwaamheidseisen die binnen uw sector voor schoolleiders - leraren - ondersteuners gelden? (%) – naar sector en functie, 2010

		po	vo	mbo	hbo	totaal
Directie	Ja, zeker	75,4	-	-	-	75,4
	Wel eens van gehoord, maar ken ze niet precies	21,7	-	-	-	21,7
	Nee	2,9	-	-	-	2,9
	Totaal	11.584	-	-	-	11.584
Leraren	Ja, zeker	41,9	36,3	38,6	26,3	38,5
	Wel eens van gehoord, maar ken ze niet precies	50,8	52,1	49,1	45,0	50,4
	Nee	7,4	11,6	12,3	28,7	11,1
	Totaal	140.651	78.323	32.205	25.248	276.426
Oop	Ja, zeker	32,0	-	-	-	32,0
	Wel eens van gehoord, maar ken ze niet precies	47,2	-	-	-	47,2
	Nee	20,8	-	-	-	20,8
	Totaal	20.275	-	-	-	20.275
Totaal	Ja, zeker	43,0	36,3	38,6	26,3	39,4
	Wel eens van gehoord, maar ken ze niet precies	48,4	52,1	49,1	45,0	49,1
	Nee	8,7	11,6	12,3	28,7	11,4
	Totaal	172.510	78.323	32.205	25.248	308.286

Bron: Tussenmeting Convenant Leerkracht.

Met de invoering van het Besluit Bekwaamheidseisen (2006) moet een school kunnen aantonen dat leraren daadwerkelijk bekwaam zijn en in staat worden gesteld hun bekwaamheid te onderhouden. Daartoe moet een school voor iedere leraar een bekwaamheidsdossier bijhouden, waarin de afspraken staan die de werkgever met de leraar maakt over het ontwikkelen en onderhouden van diens bekwaamheid.

Het aandeel leraren dat zelf zegt over een bekwaamheidsdossier te beschikken, verschilt per sector; van nog geen 10 procent in het hbo tot bijna 40 procent in het primair onderwijs (Tabel 20). Opvallend is daarbij ook het verschil tussen leraren in het voortgezet en primair onderwijs (respectievelijk 21,4 en 38%

heeft zelf een bekwaamheidsdossier). Dit betekent dat voor een aanzienlijk deel van de leraren (gemiddeld ruim 70%) nog geen bekwaamheidsdossier is gemaakt. Uit Tabel 19 bleek dat 11 procent van de leraren niet bekend was met de bekwaamheidseisen. Ruim een derde van de leraren is daarnaast helemaal niet bekend met bekwaamheidsdossiers.

Analoog aan de ontwikkeling van bekwaamheidseisen voor directie en ondersteuners, worden de afspraken over professionele ontwikkeling voor deze functiecategorieën ook vastgelegd in een bekwaamheidsdossier. Ruim een derde van het directiepersoneel beschikt over een bekwaamheidsdossier, minder dan 10 procent heeft er nog nooit van gehoord. Opvallend genoeg beschikt directiepersoneel in het po vaker zelf over een bekwaamheidsdossier dan leraren in deze sector. Dit kan ook een effect zijn van de hogere bekendheid van bekwaamheidsdossiers onder directiepersoneel.

Tabel 20 In hoeverre bent u bekend met bekwaamheidsdossiers? (%) – naar sector en functie, 2010

		po	vo	mbo	hbo	totaal
Directie	Ik weet van het bestaan, maar er wordt op mijn school niet mee gewerkt	28,9	33,7	28,6	33,0	30,2
	Er wordt op mijn school mee gewerkt, maar ik heb zelf niet zo'n dossier	20,2	34,0	43,4	19,3	25,7
	Ik heb zelf een bekwaamheidsdossier	46,6	28,3	18,3	8,8	35,9
	Ik ben niet bekend met bekwaamheidsdossiers	4,3	4,1	9,8	38,9	8,2
	Totaal	11.584	3.992	2.445	1.853	19.873
Leraren	Ik weet van het bestaan, maar er wordt op mijn school niet mee gewerkt	24,9	23,2	22,6	14,4	23,2
	Er wordt op mijn school mee gewerkt, maar ik heb zelf niet zo'n dossier	13,4	17,0	18,0	10,8	14,7
	Ik heb zelf een bekwaamheidsdossier	38,0	21,4	18,6	7,6	28,3
	Ik ben niet bekend met bekwaamheidsdossiers	23,7	38,3	40,8	67,2	33,8
	Totaal	140.651	78.323	32.205	25.248	276.426
Oop	Ik weet van het bestaan, maar er wordt op mijn school niet mee gewerkt	15,1	8,1	12,1	6,0	11,5
	Er wordt op mijn school mee gewerkt, maar ik heb zelf niet zo'n dossier	17,0	17,9	20,9	8,9	17,0
	Ik heb zelf een bekwaamheidsdossier	25,2	12,7	12,6	5,2	17,1
	Ik ben niet bekend met bekwaamheidsdossiers	42,6	61,3	54,4	79,9	54,4
	Totaal	20.275	14.448	7.991	5.469	48.184
Obp	Ik weet van het bestaan, maar er wordt op mijn school niet mee gewerkt	10,3	11,6	5,3	4,6	8,1
	Er wordt op mijn school mee gewerkt, maar ik heb zelf niet zo'n dossier	27,7	21,1	22,9	8,7	20,9
	Ik heb zelf een bekwaamheidsdossier	8,4	8,7	7,6	5,1	7,6
	Ik ben niet bekend met bekwaamheidsdossiers	53,6	58,6	64,2	81,6	63,4
	Totaal	10.574	11.733	12.582	8.169	43.058
Totaal	Ik weet van het bestaan, maar er wordt op mijn school niet mee gewerkt	23,3	20,3	17,4	12,1	20,4
	Er wordt op mijn school mee gewerkt, maar ik heb zelf niet zo'n dossier	15,0	18,2	20,6	10,5	16,3
	Ik heb zelf een bekwaamheidsdossier	35,4	19,2	15,2	6,8	25,0
	Ik ben niet bekend met bekwaamheidsdossiers	26,3	42,3	46,7	70,5	38,3
	Totaal	183.084	108.496	55.223	40.738	387.541

Bron: Tussenmeting Convenant Leerkracht.

Zoals gezegd, worden in een bekwaamheidsdossier in principe afspraken over de professionele ontwikkeling vastgelegd. Het kan dan bijvoorbeeld gaan om gevolgde of te volgen opleidingen en diploma's, verslagen van gesprekken met de leidinggevende, persoonlijke ontwikkelingsplannen etc. In de TCL is gevraagd wat er zoal is vastgelegd in de bestaande bekwaamheidsdossiers⁹. In het bekwaamheidsdossier van leraren worden vooral diploma's en getuigschriften (84,8%), persoonlijke ontwikkelingsplannen (81,0%) en gevolgde cursussen, opleidingen en workshops vastgelegd (79,0%). Opvallend is dat relatief weinig wordt vastgelegd voor leraren over *toekomstige* persoonlijke ontwikkeling of plannen daartoe (loopbaangesprekken, toekomstige bij- of nascholing). Ook het vastleggen van een lerarenportfolio lijkt niet erg gangbaar (21%). Directiepersoneel met een bekwaamheidsdossier geeft aan dat vooral diploma's en getuigschriften (96,3%), gevolgde cursussen, opleidingen en workshops (89,3%), verslagen van functioneringsgesprekken (85,6%) en persoonlijke ontwikkelingsplannen (82,2%) een plaats hebben in het bekwaamheidsdossier (Tabel 21). Buiten 'andere zaken', worden lerarenportfolio's (13,2%), verslagen van loopbaangesprekken (28,0%) en afspraken over toekomstige bij- of nascholing (39,2%) het minst opgenomen in een bekwaamheidsdossier voor directie.

Tabel 21 *Wat is er vastgelegd in uw bekwaamheidsdossier? (%) - alleen directiepersoneel/leraren met een bekwaamheidsdossier naar sector en functie, 2010*

		po	vo	mbo*	hbo*	Totaal
Directie	Diploma's en getuigschriften	97,7	92,9	-	-	96,3
	Beschrijving prof. ontwikkeling/schoolloopbaan	76,0	79,9	-	-	76,9
	Persoonlijk ontwikkelingsplan	83,6	77,7	-	-	82,2
	Lerarenportfolio	14,8	10,0	-	-	13,2
	Verslag(en) functioneringsgesprek(ken)	86,2	86,0	-	-	85,6
	Verslag(en) beoordelingsgesprek(ken)	45,3	57,7	-	-	49,3
	Verslag(en) loopbaangesprek(ken)	29,1	26,4	-	-	28,0
	Beschrijving van competenties	57,8	51,8	-	-	55,8
	Gevolgde cursussen - opleidingen - workshops	92,2	87,8	-	-	89,3
	Afspraken over toekomstige bij- of nascholing	38,1	41,9	-	-	39,2
	Anders	2,9	2,0	-	-	2,5
Totaal	5.395	1.128	-	-	7.132	
Leraren	Diploma's en getuigschriften	86,8	78,9	85,4	79,2	84,8
	Beschrijving prof. ontwikkeling/schoolloopbaan	64,6	59,1	58,9	72,1	63,2
	Persoonlijk ontwikkelingsplan	85,6	69,6	71,8	80,9	81,0
	Lerarenportfolio	19,9	21,9	26,8	24,8	21,0
	Verslag(en) functioneringsgesprek(ken)	83,8	70,1	79,4	78,2	80,4
	Verslag(en) beoordelingsgesprek(ken)	54,0	49,6	47,0	80,5	53,2
	Verslag(en) loopbaangesprek(ken)	17,7	23,1	25,7	37,7	20,0
	Beschrijving van competenties	47,6	45,7	55,4	61,4	48,2
	Gevolgde cursussen - opleidingen - workshops	82,5	67,8	80,0	78,2	79,0
	Afspraken over toekomstige bij- of nascholing	36,5	30,2	41,4	57,6	36,0
	Anders	3,0	7,3	5,3	-	4,0
Totaal	53.399	16.799	5.994	1.910	78.102	

Bron: Tussenmeting Convenant Leerkracht. * Resultaten voor directie niet weergegeven i.v.m. geringe ongewogen N.

Het doel van de SCL en TCL is, onder andere, het monitoren van (de uitvoering van) afspraken uit het Convenant Leerkracht. Over bekwaamheidsonderhoud is onder andere afgesproken dat de verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij de werkgever. Er zijn verschillende mogelijkheden en momenten waarop werkgevers het bekwaamheidsonderhoud aan de orde kunnen stellen. Een logisch moment is tijdens een formeel gesprek met de leraar, zoals een functionerings- of beoordelingsgesprek. Als over het bekwaamheidsonderhoud dan ook concrete afspraken worden gemaakt, kan dat een indicatie zijn dat bekwaamheidsonderhoud leeft op deze school of in deze sector.

⁹ Vraag is alleen gesteld indien men eerder heeft aangegeven te beschikken over een bekwaamheidsdossier.

Bij- of nascholing (80,0%) en loopbaanontwikkeling (64,0%) komen relatief in veel gesprekken aan de orde, maar er worden minder vaak ook concrete afspraken over gemaakt (46,9%, 31,1%). Dit geldt in alle sectoren. Een financiële vergoeding voor bekwaamheidsonderhoud komt in weinig gesprekken aan de orde (17%), en slechts een tiende van de leraren geeft aan dat er concrete afspraken over worden gemaakt (Tabel 22).

Tabel 22 Komen in een formeel gesprek met uw leidinggevende de volgende aspecten van bekwaamheidsonderhoud aan de orde? (% ja) En worden daar concrete afspraken over gemaakt? (% ja) - onderwijzend personeel naar sector

	po		vo		mbo		hbo		Totaal	
	Komt aan de orde	Concrete afspraken	Komt aan de orde	Concrete afspraken	Komt aan de orde	Concrete afspraken	Komt aan de orde	Concrete afspraken	Komt aan de orde	Concrete afspraken
Bij- of nascholing	86,3	52,8	70,7	35,6	76,3	43,9	78,8	53,2	80,0	46,9
Deelname aan observatiebezoeken bij andere docenten	53,8	30,4	43,3	22,5	23,7	12,4	24,5	13,1	44,7	24,5
Deelname aan intervisie - coaching	52,0	34,0	51,3	31,8	48,6	31,6	43,8	30,0	50,6	32,7
Extra tijd voor bekwaamheidsonderhoud	31,9	17,2	26,1	13,1	32,6	18,8	40,0	26,2	31,0	17,0
Financiële vergoeding voor bekwaamheidsonderhoud	17,0	10,1	14,3	8,7	15,0	8,3	28,1	20,9	17,0	10,5
Loopbaanontwikkeling	69,1	33,4	56,6	25,1	56,3	27,4	68,2	42,0	64,0	31,1
Meerjaren scholingsplan	31,7	20,0	20,5	11,2	18,0	9,7	22,0	13,0	26,0	15,6
Andere manieren van bekwaamheidsonderhoud	34,7	20,0	27,4	13,7	30,8	15,9	37,1	23,5	32,4	18,1
Aantal	140.664		78.323		32.205		25.248		276.440	

Bron: Tussenmeting Convenant Leerkracht. Selectie: onderwijzend personeel.

Het merendeel van de cursussen die door leraren worden gevolgd ligt in een pedagogische, vakdidactische of vakinhoudelijke richting (Tabel 23). Aansluitend op de focus op basisvaardigheden in het po worden in deze sector ook meer cursussen in taal- en rekenonderwijs gevolgd dan in het vo, mbo en hbo. In het hbo werden relatief de minste bij- of nascholingscursussen gevolgd (19,7% niet gevolgd in afgelopen twee jaar).

Tabel 23 In welke richtingen heeft u in de afgelopen twee jaar een bij- of nascholingscursus gevolgd? (%) - naar sector en functie, meerdere antwoorden mogelijk, 2010

		po	vo	mbo	hbo	totaal
Onderwijzend personeel	Pedagogisch	43,6	37,1	28,1	20,0	37,8
	Vakdidactisch	38,7	34,4	28,5	27,4	35,3
	Vakinhoudelijk	37,6	41,1	40,6	44,3	39,6
	Taalonderwijs	25,0	9,1	9,3	8,1	17,1
	Klassenmanagement (omgang met moeilijke kinderen)	25,4	18,7	11,9	1,1	19,7
	Rekenonderwijs	17,2	3,6	3,5	0,7	10,2
	ICT (bijv. ICT-vaardigheden, elektronische werkomgeving)	25,1	27,5	19,8	17,6	24,5
	Persoonlijke ontwikkeling (bijv. effectiviteit, communicatie)	25,1	15,7	22,0	20,5	21,6
	(school)organisatie en management	11,1	7,6	6,9	6,6	9,2
	Andere richting	20,8	17,2	24,4	16,8	19,9
	Geen bij- of nascholingscursus gevolgd afgelopen twee jaar	8,1	14,9	11,9	19,7	11,5
	Totaal	140.664	78.323	32.205	25.248	276.440
	Oop	Pedagogisch	34,2	26,1	22,1	5,0
Vakdidactisch		19,3	12,7	17,5	3,7	15,3
Vakinhoudelijk		31,9	25,5	30,6	25,1	29,0
Taalonderwijs		18,4	2,9	4,4	8,1	10,3
Klassenmanagement (omgang met moeilijke kinderen)		20,0	12,2	10,2	1,2	13,9
Rekenonderwijs		12,2	1,0	1,0	0,8	5,7
ICT (bijv. ICT-vaardigheden, elektronische werkomgeving)		14,8	18,8	20,3	11,3	16,5
Persoonlijke ontwikkeling (bijv. effectiviteit, communicatie etc.)		18,8	14,2	20,6	22,4	18,1
(school)organisatie en management		7,5	1,9	8,6	4,5	5,7
Andere richting		29,8	18,0	18,7	14,6	22,7
Geen bij- of nascholingscursus gevolgd afgelopen twee jaar		18,6	30,1	26,8	36,0	25,4
Totaal		20.275	14.448	7.991	5.469	48.184

Bron: Tussenmeting Convenant Leerkracht.

6.2 Lerarenbeurs

De Lerarenbeurs¹⁰ (officieel 'Lerarenbeurs voor scholing') is een beurs waarmee bevoegde leraren uit po, vo, mbo en hbo die hun professionele niveau willen verhogen, hun vakkennis willen verbreden of zich willen specialiseren, een bachelor- of masteropleiding kunnen financieren (of een korte opleiding die gericht is op het verwerven van extra bekwaamheden). De Lerarenbeurs vergoedt (deels) de kosten voor cursus en collegegeld, studiemiddelen en reiskosten¹¹. Binnen het kader van het Actieplan Leerkracht van Nederland is de Lerarenbeurs één van de belangrijkste initiatieven om het beroep van leraar vakinhoudelijk te versterken¹².

Om een beeld te krijgen van de eventuele stimulering van de professionalisering van leraren door de school is aan leraren met een Lerarenbeurs gevraagd bij wie het initiatief voor de aanvraag lag (Tabel 24).

¹⁰ De cijfers over de Lerarenbeurs in dit rapport zijn gebaseerd op enquêtegegevens uit de Startmeting Convenant Leerkracht. Daadwerkelijke aantallen aangevraagde en toegekende beurzen zijn te vinden via DUO. Het aantal aanvragen in de tabellen komt niet overeen met deze administratieve gegevens, en gelden als indicatie.

¹¹ Zie ook de informatie van DUO-IB-Groep, via http://www.ib-groep.nl/particulieren/studiefinanciering/lerarenbeurs/lerarenbeurs_voor_scholing.asp

¹² Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2010). Nota Werken in het Onderwijs 2011. Den Haag.

Daarnaast is de Lerarenbeurs het enige instrument waarmee leraren zelf kunnen bepalen voor welke opleiding zij een beurs aanvragen, waardoor de beurs bijdraagt aan de positie van de leraar¹³. De meerderheid van de leraren met een aanvraag vroeg de Lerarenbeurs op eigen initiatief aan (67% Tabel 24). In het vo nam de leidinggevende op school relatief vaak het initiatief voor de aanvraag van de Lerarenbeurs (13,1% in het vo in vergelijking met 9,8% totaal).

Een substantieel deel van de leraren met een aanvraag gaf ook aan dat er een gezamenlijk initiatief was voor de aanvraag. Vooral in het po en hbo werken leidinggevend en leraren op deze manier samen. Mannen in het po, vo en mbo namen vaker dan vrouwen gezamenlijk met de leidinggevende het initiatief voor het aanvragen van de Lerarenbeurs. Vrouwen in het mbo vroegen – wanneer zij een aanvraag deden – de Lerarenbeurs vaak op eigen initiatief aan.

Tabel 24 Op wiens initiatief heeft u de Lerarenbeurs aangevraagd (%) - onderwijzend personeel met een aanvraag voor de Lerarenbeurs naar geslacht, 2009

		Eigen initiatief	Leidinggevende	Gezamenlijk	Totaal
po	Man	52,1	13,0	34,9	1.549
	Vrouw	66,0	8,3	25,7	8.745
	Totaal	63,9	9,0	27,1	10.294
vo	Man	72,9	9,9	17,2	1.770
	Vrouw	70,3	14,8	14,9	3.303
	Totaal	71,2	13,1	15,7	5.073
mbo	Man	72,9	5,7	21,3	544
	Vrouw	80,5	5,5	14,0	1.104
	Totaal	78,0	5,6	16,4	1.648
hbo	Man	58,6	10,7	30,7	570
	Vrouw	62,4	7,0	30,6	734
	Totaal	60,7	8,6	30,7	1.304
Totaal	Man	63,8	10,6	25,7	4.433
	Vrouw	68,0	9,6	22,4	13.886
	Totaal	67,0	9,8	23,2	18.319

Bron: Startmeting Convenant Leerkracht.

Voor goed onderwijs is het van belang dat de positie van de leraar sterk is en dat de leraar als professional zeggenschap heeft over de eigen ontplooiing. Dit geldt niet alleen voor starters of jonge leraren; ook voor oudere leraren is het van belang dat zij actief bezig zijn met professionele ontwikkeling. De Lerarenbeurs blijkt een populaire maatregel onder leraren; het aantal aanvragen voor een beurs lag in bijvoorbeeld in 2010 hoger dan het beschikbare aantal beurzen. Wel zien we verschillen binnen de groep leraren die een Lerarenbeurs aanvragen. Uit de Startmeting Convenant Leerkracht blijkt dat jongere leraren vaker een Lerarenbeurs aanvragen dan oudere leraren. Bij diegenen die een aanvraag deden, zien we in het po dat oudere leraren (met name 55 jaar en ouder) vaker dan jongeren op eigen initiatief een Lerarenbeurs aanvragen. In het vo lijkt dit verschil te gelden tussen leraren tot en met 44 jaar en leraren van 45 jaar of ouder (Tabel 25).

Wanneer leraren een beurs aanvragen, gebeurt dit ook in het mbo en hbo vaker op eigen initiatief (dan door/met leidinggevende) door oudere leraren (55 jaar en ouder) dan door jongere leraren. Mogelijk zijn oudere leraren beter bekend met opleidingsmogelijkheden. Daarnaast zou een verklaring kunnen liggen in de tijd die startende/jonge leraren al (extra) investeren in het 'wegwijs worden op de school en in het beroep' (begeleiding van beginnende leraren) en het feit dat pas afgestudeerden vaker een tijdelijk contract krijgen dan langer zittende/oudere leraren.

¹³ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2010). Nota Werken in het Onderwijs 2011. Den Haag.

Tabel 25 Op wiens initiatief heeft u de Lerarenbeurs aangevraagd (%) - onderwijzend personeel met een aanvraag voor de Lerarenbeurs naar leeftijd, 2009

		Eigen initiatief	Leidinggevende	Gezamenlijk	Totaal
po	Tot 35 jaar	59,1	8,6	32,3	4.481
	36-44 jaar	66,5	8,7	24,8	2.735
	45-54 jaar	66,1	10,2	23,7	2.429
	55 jaar en ouder	77,7	8,9	13,4	650
	Totaal	63,9	9,0	27,1	10.294
vo	Tot 35 jaar	68,3	18,0	13,8	2.110
	36-44 jaar	67,2	14,5	18,3	1.421
	45-54 jaar	84,1	5,1	10,7	1.169
	55 jaar en ouder	61,8	5,3	32,9	372
	Totaal	71,2	13,1	15,7	5.073
mbo	Tot 35 jaar	79,1	10,8	10,1	418
	36-44 jaar	74,6	7,1	18,3	385
	45-54 jaar	76,6	1,7	21,7	661
	55 jaar en ouder	87,9	4,0	8,1	184
	Totaal	78,0	5,6	16,4	1.648
hbo	Tot 35 jaar	46,7	13,2	40,1	284
	36-44 jaar	57,0	10,3	32,7	399
	45-54 jaar	67,1	6,8	26,1	495
	55 jaar en ouder	79,1	0,0	20,9	125
	Totaal	60,7	8,6	30,7	1.304
Totaal	Tot 35 jaar	62,4	11,6	25,9	7.294
	36-44 jaar	66,6	10,4	23,0	4.940
	45-54 jaar	72,1	7,4	20,5	4.754
	55 jaar en ouder	74,8	6,4	18,8	1.330
	Totaal	67,0	9,8	23,2	18.319

Bron: Startmeting Convenant Leerkracht.

De Lerarenbeurs wordt toegekend per onderwijssector en op volgorde van binnenkomst van de aanvraag bij DUO/IB-Groep. OCW stelt dat de belangstelling voor de Lerarenbeurs onverminderd groot blijft, vooral bij leraren in het primair en voortgezet onderwijs. In de vierde tranche van de beurs (2010) hebben 8.250 leraren een beurs aangevraagd, waarvan er 6.830 zijn toegekend¹⁴. Een deel van de leraren heeft natuurlijk (nog) geen Lerarenbeurs aangevraagd. Van de leraren die geen Lerarenbeurs hebben aangevraagd en bekend zijn met de regeling, geeft ruim een vijfde aan dat zij dit later (alsnog) van plan zijn (Tabel 26). Dit geldt het meest voor leraren in het po.

Tabel 26 Bent u van plan om later (opnieuw) een Lerarenbeurs aan te vragen? (%) - onderwijzend personeel, (nog) geen Lerarenbeurs aangevraagd, 2009

	Ja	Nee	Weet nog niet	Niet bekend met regeling	Lerarenbeurs toegekend	Totaal
po	15,7	12,6	36,6	30,5	4,6	132.359
vo	13,8	20,6	36,4	24,7	4,5	75.313
mbo	14,6	16,9	32,1	33,2	3,3	33.151
hbo	12,6	15,4	29,4	39,1	3,5	25.800
Totaal	14,7	15,6	35,3	30,0	4,3	266.623

Bron: Startmeting Convenant Leerkracht.

¹⁴ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2010). Nota Werken in het Onderwijs 2011. Den Haag.

Wat zijn nu belangrijke redenen voor leraren om (nog) geen Lerarenbeurs aan te vragen? In onderstaande tabel zijn alleen de meest genoemde redenen opgenomen (Tabel 27). In alle sectoren zijn het ontbreken van tijd voor een opleiding en 'andere belemmeringen' relatief vaak genoemde redenen om geen Lerarenbeurs aan te vragen. Verder valt op dat een substantieel deel van de leraren, vooral in het vo, mbo en hbo, aangeeft dat scholing voor hen onnodig is voor de functie (respectievelijk 14,6%, 15,6% en 12,2%). Logisch is dat oudere leraren vaker aangeven dat het 'binnenkort met pensioen gaan' een reden is om geen Lerarenbeurs (meer) aan te vragen. Het 'niet kunnen kiezen van een opleiding' vormt voor hen, in alle sectoren, juist minder vaak een obstakel. Dit is niet het enige 'levensfase-effect' in de belemmeringen voor het aanvragen van een Lerarenbeurs. Zo geven leraren in de leeftijdscategorie 35 tot en met 44 jaar relatief vaak aan dat de combinatie van een opleiding met privé een reden is om (nog) geen Lerarenbeurs aan te vragen.

Tabel 27 Redenen (nog) geen aanvraag Lerarenbeurs (%) - onderwijzend personeel, (nog) geen Lerarenbeurs aangevraagd naar leeftijd, 2009

		Geen tijd voor een opleiding	Kan geen opleiding kiezen	Binnenkort fpu/pensioen	Scholing volgens respondent onnodig voor functie	Niet te combineren met privé	Andere belemmeringen	Totaal
po	Tot 35 jaar	35,4	23,3	-	2,3	24,5	31,9	19.653
	35 - 44 jaar	33,7	22,5	-	7,4	40,2	30,5	12.363
	45 - 54 jaar	32,4	19,8	0,8	9,2	31,2	29,6	20.769
	55 jaar en ouder	16,9	10,7	34,7	9,2	14,8	29,5	13.111
	Totaal	30,5	19,5	7,2	6,8	27,6	30,4	65.896
vo	Tot 35 jaar	31,2	20,5	-	9,3	23,0	26,6	9.258
	35 - 44 jaar	37,3	21,0	-	12,4	32,8	24,1	7.500
	45 - 54 jaar	38,0	17,9	0,7	17,6	23,0	32,6	11.877
	55 jaar en ouder	21,2	7,1	39,2	17,5	11,6	24,8	9.728
	Totaal	32,0	16,4	10,2	14,6	22,0	27,5	38.363
mbo	Tot 35 jaar	35,3	30,4	-	3,9	23,5	26,3	1.670
	35 - 44 jaar	40,8	32,8	-	13,6	29,3	29,3	2.959
	45 - 54 jaar	41,4	22,9	-	17,4	21,3	30,7	6.230
	55 jaar en ouder	25,7	14,8	31,3	18,8	10,9	29,5	4.620
	Totaal	35,9	23,2	9,3	15,6	19,9	29,6	15.478
hbo	Tot 35 jaar	36,5	21,2	-	6,0	30,4	39,3	1.871
	35 - 44 jaar	38,3	17,9	-	10,8	30,6	38,6	2.622
	45 - 54 jaar	39,7	20,8	-	11,9	16,7	32,6	3.820
	55 jaar en ouder	27,1	9,6	29,3	17,8	8,3	30,8	2.895
	Totaal	35,6	17,3	7,6	12,2	20,1	34,7	11.208
Totaal	Tot 35 jaar	34,2	22,7	-	4,6	24,4	30,5	32.452
	35 - 44 jaar	36,1	22,8	-	10,0	35,8	29,3	25.444
	45 - 54 jaar	35,9	19,8	0,6	13,0	26,2	30,8	42.696
	55 jaar en ouder	20,6	10,1	35,1	14,1	12,6	28,1	30.354
	Totaal	32,0	18,9	8,3	10,6	24,4	29,8	130.945

Bron: Startmeting Convenant Leerkracht.

Wanneer we dezelfde belemmeringen voor het aanvragen van een Lerarenbeurs bekijken voor mannen en vrouwen apart, valt een aantal punten op (Tabel 28). Vrouwelijke leraren in alle sectoren noemen minder vaak dan mannen de redenen 'binnenkort met pensioen' en het ontbreken van tijd. Mannen lijken er daarnaast vaker van overtuigd dat scholing voor de functie onnodig is. Problemen met de combinatie van

een opleiding met privéverplichtingen worden vaker door vrouwen dan door mannen genoemd als belemmering.

Tabel 28 Redenen (nog) geen aanvraag Lerarenbeurs (%) - onderwijzend personeel, (nog) geen Lerarenbeurs aangevraagd naar geslacht en sector, 2009

		Geen tijd voor een opleiding	Kan geen opleiding kiezen	Binnenkort met pensioen	Scholing volgens respondent onnodig voor functie	Niet te combineren met privé	Andere belemmeringen	Totaal
po	Man	32,4	23,9	14,2	10,6	19,5	27,2	9.477
	Vrouw	30,1	18,8	6,0	6,1	29,0	31,0	56.418
	Totaal	30,5	19,5	7,2	6,8	27,6	30,4	65.895
vo	Man	34,7	14,5	14,2	16,6	19,2	25,8	19.130
	Vrouw	29,2	18,3	6,1	12,6	24,9	29,2	19.233
	Totaal	32,0	16,4	10,2	14,6	22,0	27,5	38.363
mbo	Man	39,4	22,0	11,1	19,6	19,5	28,0	7.123
	Vrouw	32,9	24,2	7,8	12,2	20,3	30,9	8.355
	Totaal	35,9	23,2	9,3	15,6	19,9	29,6	15.478
hbo	Man	39,4	16,7	12,3	13,1	17,0	29,6	5.134
	Vrouw	32,4	17,8	3,6	11,4	22,6	39,0	6.075
	Totaal	35,6	17,3	7,6	12,2	20,1	34,7	11.209
Totaal	Man	35,6	18,2	13,4	15,3	19,1	27,0	40.864
	Vrouw	30,3	19,1	6,0	8,4	26,9	31,1	90.081
	Totaal	32,0	18,9	8,3	10,6	24,4	29,8	130.945

Bron: Startmeting Convenant Leerkracht.

De Lerarenbeurs heeft zoals gezegd een aantal unieke kenmerken, waaronder de mogelijkheid voor leraren om *individueel* een opleiding te kiezen en op eigen initiatief daarvoor financiering aan te vragen. Dit staat in principe naast de scholings- en ontwikkelingsplannen van scholen zelf. Een ruime meerderheid van de leraren is van mening dat de Lerarenbeurs een toegevoegde waarde heeft ten opzichte van de normale opleidingsmogelijkheden op hun school. Vooral in het po en vo zien jongere leraren (19-35 jaar) vaker de toegevoegde waarde van de Lerarenbeurs.

Tabel 29 Stelling: "De Lerarenbeurs heeft een toegevoegde waarde t.o.v. de normale opleidingsmogelijkheden op mijn school/instelling" (% (helemaal) mee eens) - onderwijzend personeel naar sector, 2009

	po	vo	mbo	hbo
Tot 35 jaar	74,6	70,7	69,5	69,1
35 - 44 jaar	70,3	65,0	65,6	65,2
45 - 54 jaar	67,0	60,7	65,4	65,1
55 jaar en ouder	68,6	58,8	61,1	63,4
Totaal	70,0	63,5	64,9	65,4
Totaal	119.321	72.610	32.106	23.425

Bron: Startmeting Convenant Leerkracht.

In alle sectoren geven jongere leraren vaker aan dat zij op de school/instelling gestimuleerd worden om deel te nemen aan de Lerarenbeurs dan ouderen (Tabel 30). Toch is het aandeel leraren dat aangeeft dat zij gestimuleerd wordt door de school nog altijd minder dan een derde, van minimaal 20,4 procent tot

29,1 procent in het hbo. Enigszins daarmee in tegenstrijd zijn daarom de resultaten in Tabel 31, waarin de meerderheid (minimaal 65,8%) van het directiepersoneel aangeeft dat zij de leraren op de school/instelling stimuleren om gebruik te maken van de Lerarenbeurs.

Tabel 30 Stelling: "Deelname wordt op mijn school/instelling gestimuleerd" (% (helemaal) mee eens) - onderwijzend personeel naar sector, 2009

	po	vo	mbo	hbo	Totaal
Tot 35 jaar	41,8	35,3	30,9	41,4	39,2
35 - 44 jaar	39,7	34,9	23,3	37,5	36,2
45 - 54 jaar	34,4	27,8	24,1	36,6	31,2
55 jaar en ouder	32,6	26,4	21,2	30,1	26,8
Totaal sector	37,4	30,8	23,9	35,8	33,7
Totaal	119.321	72.610	32.106	23.425	247.462

Bron: Startmeting Convenant Leerkracht.

Tabel 31 Stelling: "Ik stimuleer leraren op mijn school/instelling om er gebruik van te maken" (% (helemaal) mee eens), naar geslacht, directiepersoneel, 2009

	po	vo	mbo	hbo	Totaal
Man	76,5	71,9	66,5	59,2	73,9
Vrouw	78,6	76,4	74,8	74,3	79,7
Totaal sector	74,4	72,9	69,7	65,8	75,9
Totaal	10.451	3.752	2.245	1.635	7.632

Bron: Startmeting Convenant Leerkracht.

Een laatste indicatie van de mate waarin binnen de school aandacht wordt besteed aan de Lerarenbeurs, is of dit aan de orde komt in formele gesprekken tussen leraar en leidinggevende (bijvoorbeeld functionerings- of beoordelingsgesprekken) en of daar dan ook concrete afspraken over worden gemaakt (Tabel 33). Alle sectoren bijeengenomen, geeft 14 procent van de leraren en het onderwijsondersteunend personeel aan dat de Lerarenbeurs in een formeel gesprek aan de orde is gekomen. In het po komt de Lerarenbeurs bij 16,8 procent van de leraren en onderwijsondersteunend personeel aan de orde, in het mbo slechts bij 9,7 procent. Het meest komt de beurs aan de orde in formele gesprekken met jongere leraren (19-35 jaar), het minst met ouderen (55 jaar en ouder). Wanneer de Lerarenbeurs aan de orde komt, worden daarover in een beperkt aantal gevallen concrete afspraken gemaakt.

Tabel 32 *Lerarenbeurs komt aan de orde in een formeel gesprek (% ja) en in formeel gesprek worden afspraken gemaakt over de Lerarenbeurs (% ja) - onderwijzend en onderwijsondersteunend personeel naar leeftijd, 2009*

		Besproken?	Concrete afspraken?	Totaal
po	Tot 35 jaar	17,6	7,9	50.245
	35 - 44 jaar	17,7	8,3	29.084
	45 - 54 jaar	17,8	7,1	47.823
	55 jaar en ouder	12,7	4,4	28.218
	Totaal	16,8	7,1	155.371
vo	Tot 35 jaar	14,8	5,9	21.968
	35 - 44 jaar	15,7	6,9	17.159
	45 - 54 jaar	10,7	3,7	27.972
	55 jaar en ouder	7,0	2,7	22.681
	Totaal	11,7	4,6	89.780
mbo	Tot 35 jaar	15,4	6,2	5.463
	35 - 44 jaar	10,3	4,8	7.815
	45 - 54 jaar	10,2	4,1	15.098
	55 jaar en ouder	6,2	2,3	11.852
	Totaal	9,7	4,0	40.228
hbo	Tot 35 jaar	13,7	5,8	4.888
	35 - 44 jaar	14,0	5,5	7.157
	45 - 54 jaar	13,6	6,8	10.040
	55 jaar en ouder	7,1	2,2	8.896
	Totaal	11,8	5,0	30.979
Totaal	Tot 35 jaar	16,5	7,2	82.564
	35 - 44 jaar	15,8	7,2	61.215
	45 - 54 jaar	14,3	5,7	100.933
	55 jaar en ouder	9,1	3,2	71.647
	Totaal	14,0	5,8	316.360

Bron: Startmeting Convenant Leerkracht.

Wederom is er een verschil met het beeld vanuit directiepersoneel (Tabel 33). Ruim 70 procent van de directieleden geeft aan dat de Lerarenbeurs onderwerp van gesprek was in formele gesprekken. Bijna de helft geeft daarnaast aan dat er concrete afspraken zijn gemaakt over de Lerarenbeurs.

Tabel 33 *Lerarenbeurs komt aan de orde in een formeel gesprek (% ja) en in formeel gesprek worden afspraken gemaakt over de Lerarenbeurs (% ja) – directiepersoneel naar sector, 2009*

	Besproken?	Concrete afspraken?	Totaal
po	73,6	41,6	11.085
vo	72,9	54,5	4.035
mbo	61,2	46,4	2.634
hbo	69,3	56,3	1.921
Totaal	71,6	46,2	19.675

Bron: Startmeting Convenant Leerkracht.

6.3 Promotiebeurs

Vanaf 2011 stelt een Promotiebeurs voor leraren een aantal leraren in staat om – met behoud van salaris – vier jaar lang twee dagen per week een onderzoek te verrichten aan de universiteit, dat uitmondt in een

proefschrift. Het doel van deze maatregel is om onder andere extra beroepsperspectief te bieden, een bijdrage te leveren aan de kwaliteit van het onderwijs en te zorgen voor extra kenniscirculatie¹⁵. Een deel van de niet-gepromoveerde leraren geeft aan dat zij zeker naast hun baan een promotieonderzoek zouden willen doen (Tabel 34). Een substantieel deel ziet zo'n promotieonderzoek wel zitten onder bepaalde voorwaarden, zoals financiering door werkgever of door middel van een Lerarenbeurs, organisatie door werkgever/Lerarenbeurs of onder de voorwaarde dat zij (extra) tijd/verlof van de werkgever krijgen hiervoor. In totaal 36 procent van de niet-gepromoveerde docenten geeft aan zeker of onder voorwaarden een promotieonderzoek te willen doen. De behoefte aan promotiemogelijkheden in combinatie met het leraarschap is het hoogst in het hbo en het laagst in het po.

Tabel 34 Zou u, naast uw baan als leraar, een promotieonderzoek willen doen? (%) - onderwijzend personeel, niet gepromoveerd, naar sector, 2010

	po	vo	mbo	hbo	totaal
Nee, geen behoefte	65,9	63,7	61,6	53,4	63,6
Ja, zeker/onder voorwaarden	34,1	36,3	38,4	46,6	36,4
Totaal	140.664	78.323	32.205	25.248	276.440

Bron: Tussenmeting Convenant Leerkracht.

¹⁵ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2010). Nota Werken in het Onderwijs 2011. Den Haag.

7 Tevredenheid

7.1 Tevredenheid over de organisatie

Zowel in de Start- als de Tussenmeting Convenant Leerkracht is gevraagd naar de tevredenheid van onderwijspersoneel. In dit hoofdstuk komen daaruit onderwerpen als de algemene tevredenheid met baan en organisatie aan bod, alsook tevredenheid met meer specifieke aspecten van het werk.

Uit Tabel 35 blijkt dat de tevredenheid van onderwijspersoneel over het algemeen hoog is. Over de *baan* is circa 80 procent van de directieleden, leraren, en ondersteuners (zeer) tevreden. Directie en onderwijzend personeel in het mbo zijn relatief het minst tevreden over hun baan. Directieleden in het mbo zijn wat meer tevreden geworden, maar onderwijzend personeel in het mbo is minder tevreden geworden: 69,6 procent is tevreden, wat betekent dat bijna één derde niet geheel tevreden is. Ook is er een duidelijke afname te zien in de tevredenheid over de baan onder obp'ers in het vo, mbo en hbo. In het hbo is de afname het duidelijkst: van 82,5 procent naar 75,3 procent. De tevredenheid over de *school/instelling* is hoog in het po, maar laag onder onderwijzend personeel in het mbo. Met name opvallend is dat een minderheid van het onderwijzend personeel in het mbo tevreden is. Ondanks een lichte stijging is dit nog steeds het geval in 2010. Ook opmerkelijk is de flinke daling in tevredenheid onder hbo-directiepersoneel (van 85,7% naar 71,2%).

Tabel 35 Algemene tevredenheid over baan en school/instelling (% (zeer) tevreden) - naar sector en functie

		po		vo		mbo		hbo		totaal	
		2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010
Directie	Uw baan	88,1	86,3	86,9	86,0	76,4	81,6	90,6	84,8	86,5	85,5
	Uw school	89,1	89,5	83,4	84,0	67,0	71,6	85,7	71,2	84,6	84,5
	Totaal	11.085	11.584	4.035	3.992	2.634	2.445	1.921	1.853	19.675	19.874
Op	Uw baan	82,2	81,2	80,3	75,5	73,7	69,6	82,5	79,9	80,7	78,1
	Uw school	74,7	75,6	60,2	63,4	44,0	47,0	60,9	63,3	65,5	67,7
	Totaal	135.010	140.664	76.439	78.323	33.446	32.205	25.990	25.248	270.884	276.440
Oop	Uw baan	88,6	83,9	83,2	79,5	81,2	80,8	81,8	77,8	85,2	81,4
	Uw school	78,6	77,0	72,7	72,3	58,4	61,6	68,6	70,9	72,7	72,3
	Totaal	20.362	20.275	13.342	14.448	6.782	7.991	4.989	5.469	45.474	48.183
Obp	Uw baan	85,3	84,0	84,8	80,7	82,9	77,9	82,5	75,3	83,9	79,7
	Uw school	83,5	82,9	77,2	74,9	66,0	65,3	74,3	73,0	75,2	73,7
	Totaal	11.544	10.547	12.085	11.733	11.931	12.582	9.843	8.169	45.402	43.058
Totaal	Uw baan	83,5	82,0	81,4	77,0	76,8	73,6	82,8	78,9	81,9	79,1
	Uw school	76,6	77,1	64,6	66,6	51,7	54,4	66,0	66,6	68,5	69,8
	Totaal	178.000	183.097	105.900	108.496	54.793	55.223	42.743	40.739	381.436	387.555

Bron: Start- en Tussenmeting Convenant Leerkracht.

De tevredenheid over de organisatie (wijze van besturen/informatievoorziening en communicatie) ligt over het algemeen beduidend lager dan de algemene tevredenheid over de baan en de school/instelling (Tabel 36). Onder directiepersoneel is het verschil het kleinst. Minder dan de helft van de leraren, ondersteuners en het beheerspersoneel is (zeer) tevreden met de wijze van besturen, voor de informatievoorziening en communicatie ligt het aandeel (zeer) tevreden – uitgezonderd onderwijsondersteunend personeel – onder de 40 procent.

De hoogste tevredenheid over de organisatie is, directiepersoneel buiten beschouwing gelaten, te vinden onder organisatie- en beheerspersoneel in het primair onderwijs. Ook leraren en onderwijsondersteunend

personeel in het primair onderwijs zijn, vergeleken met personeel in de andere sectoren, relatief tevreden over de wijze van besturen en de communicatie. Opvallend is de tevredenheid in het mbo. Ook wat betreft de tevredenheid over de organisatie is men hier relatief het minst tevreden. Circa een derde (32,3%; 30,1%) van de oop'ers in het mbo is tevreden over de wijze van besturen. De laagste tevredenheid is te zien bij onderwijzend personeel in het mbo.

Tabel 36 *Tevredenheid over de organisatie (% (zeer) tevreden) - naar sector en functie, 2010*

		po	vo	mbo	hbo	totaal
Directie	Wijze van besturen	72,1	62,9	46,6	55,0	65,5
	Informatievoorziening/ Communicatie	70,1	65,6	36,0	51,2	63,3
	Totaal	11.584	3.992	2.445	1.853	19.873
Op	Wijze van besturen	57,1	38,1	21,3	29,8	45,1
	Informatievoorziening/ communicatie	48,4	29,0	19,6	30,0	37,9
	Totaal	140.634	78.323	32.205	25.248	276.410
Oop	Wijze van besturen	58,0	43,9	30,1	35,5	46,6
	Informatievoorziening/ communicatie	48,4	33,8	32,7	37,5	40,2
	Totaal	20.275	14.448	7.991	5.469	48.184
Obp	Wijze van besturen	68,0	47,9	32,1	43,6	47,4
	Informatievoorziening/ communicatie	56,3	32,5	28,8	39,4	38,6
	Totaal	10.574	11.733	12.582	8.169	43.058
Totaal	Wijze van besturen	58,8	40,8	26,2	34,5	46,6
	Informatievoorziening/ communicatie	50,2	31,4	24,3	33,9	39,5
	Totaal	183.068	108.496	55.223	40.738	387.525

Bron: Tussenmeting Convenant Leerkracht.

7.2 Werkdruk

De (ervaren) werkdruk is een belangrijke factor in de werktevredenheid. Uit onderzoek van het ministerie van BZK¹⁶ blijkt dat personeel in het onderwijs een relatief hoge werkdruk ervaart. Daarom is in de TCL extra aandacht uitgegaan naar de ervaren werkdruk. Onder onderwijsondersteuners (oop en obp) zijn het meest tevreden over de hoeveelheid werk en de werkdruk (Tabel 37). Leraren zijn relatief ontevreden over beide aspecten; meer dan de helft is (zeer) ontevreden over de werkdruk, en ruim 40 procent over de hoeveelheid werk. Waar we met betrekking tot de tevredenheid over de baan, organisatie en school/instelling verschillen constateerden tussen personeel in de verschillende sectoren, valt hierbij op dat de tevredenheid over de werkdruk en de hoeveelheid werk onder leraren in alle sectoren nagenoeg gelijk is.

¹⁶ Personeel- en mobiliteitsonderzoek BZK (2009).

Tabel 37 Mate van tevredenheid over de hoeveelheid werk en werkdruk (% (zeer) ontevreden) - naar sector en functie, 2010

		po	vo	mbo	hbo	totaal
Directie	Hoeveelheid	35,2	36,2	30,4	30,1	34,4
	Werkdruk	40,1	40,7	34,9	34,6	39,1
	Totaal	11.584	3.992	2.445	1.853	19.873
Op	Hoeveelheid	42,4	36,4	41,0	37,3	40,1
	Werkdruk	53,3	49,5	52,5	47,0	51,5
	Totaal	140.634	78.323	32.205	25.248	276.410
Oop	Hoeveelheid	20,4	19,2	24,9	18,4	20,6
	Werkdruk	26,1	21,8	29,5	21,4	24,9
	Totaal	20.275	14.448	7.991	5.469	48.184
Obp	Hoeveelheid	9,6	15,4	14,4	17,7	14,1
	Werkdruk	9,1	19,9	18,4	21,1	17,1
	Totaal	10.574	11.733	12.582	8.169	43.058
Totaal	Hoeveelheid	37,6	31,8	32,1	30,5	34,5
	Werkdruk	46,9	42,3	40,6	37,8	43,8
	Totaal	183.068	108.496	55.223	40.738	387.525

Bron: Tussenmeting Convenant Leerkracht.

Deze resultaten roepen de vraag op of er binnen de groep onderwijzend personeel nog verschillen zijn in tevredenheid. Wanneer we kijken naar leeftijd, blijken er geen opvallende verschillen tussen oudere en jongere leraren te bestaan (Tabel 38). Leraren in de leeftijd tussen 35 en 44 jaar zijn het meest tevreden over de werkdruk, leraren tussen 45 en 54 jaar oud het minst.

Tabel 38 Mate van tevredenheid over de hoeveelheid werk en werkdruk (% (zeer) ontevreden) - onderwijzend personeel naar leeftijd*, 2009/2010

	Hoeveelheid werk	Werkdruk
Tot 35 jaar	39,0	47,2
35 - 44 jaar	36,5	45,8
45 - 54 jaar	39,2	50,8
55 jaar en ouder	35,7	49,5
Totaal	120.093	154.173

Bron: Start- en Tussenmeting Convenant Leerkracht. * Populatie betreft gemiddelde van 2009 en 2010.

7.3 Arbeidsvoorwaarden

Naast tevredenheid over de werkdruk is tevens gevraagd naar de tevredenheid over de arbeidsvoorwaarden. Over de secundaire arbeidsvoorwaarden (werktijden, vakantiedagen, pensioenregelingen, kinderopvang, ouderschapsverlof etc.) is onderwijspersoneel doorgaans meer tevreden dan over de primaire arbeidsvoorwaarden (salaris of beloning). Van al het onderwijspersoneel is ongeveer tweederde (zeer) tevreden over de secundaire voorwaarden (Tabel 39). Organisatie- en beheerspersoneel is relatief meer tevreden met de secundaire arbeidsvoorwaarden. De tevredenheid over het salaris is relatief groot onder directiepersoneel. Vooral oop'ers zijn ontevreden over hun primaire arbeidsvoorwaarden.

Tabel 39 Tevredenheid over primaire/secundaire arbeidsvoorwaarden, % (zeer) tevreden, naar sector en functie; 2010

		po	vo	mbo	hbo	totaal
Directie	Primaire arbeidsvoorwaarden	50,8	68,4	64,4	69,1	57,7
	Secundaire arbeidsvoorwaarden	70,3	71,5	70,7	77,2	71,2
	Totaal	11.584	3.992	2.445	1.853	19.873
Op	Primaire arbeidsvoorwaarden	45,8	47,4	50,3	56,2	47,7
	Secundaire arbeidsvoorwaarden	67,4	60,1	61,1	67,3	64,6
	Totaal	140.634	78.323	32.205	25.248	276.410
Oop	Primaire arbeidsvoorwaarden	33,6	35,5	38,2	54,0	37,3
	Secundaire arbeidsvoorwaarden	69,5	72,0	70,7	79,5	71,6
	Totaal	20.275	14.448	7.991	5.469	48.184
Obp	Primaire arbeidsvoorwaarden	41,0	40,2	52,2	61,6	48,0
	Secundaire arbeidsvoorwaarden	78,6	75,2	80,1	87,8	79,9
	Totaal	10.574	11.733	12.582	8.169	43.058
Totaal	Primaire arbeidsvoorwaarden	44,5	45,8	49,6	57,5	47,0
	Secundaire arbeidsvoorwaarden	68,5	63,8	67,2	73,5	67,5
	Totaal	183.068	108.496	55.223	40.738	387.525

Bron: Tussenmeting Convenant Leerkracht.

Specifiek voor leraren bekijken we de tevredenheid met primaire en secundaire arbeidsvoorwaarden nog wat meer in detail (Tabel 40). Niet-westerse allochtonen blijken minder tevreden over hun primaire arbeidsvoorwaarden dan autochtonen (ruim 13 procentpunt verschil tussen allochtonen en (niet-)westerse allochtonen). Ook zien we een verschil tussen leraren in de verschillende salarisschalen: van de leraren die in LD zijn aangesteld is tweederde (zeer) tevreden over zijn of haar primaire arbeidsvoorwaarden, terwijl dat voor 44 procent van de leraren aangesteld in LA en 41,4 procent van de leraren aangesteld in LB geldt.

Tabel 40 Tevredenheid over primaire arbeidsvoorwaarden (% (zeer) tevreden) - onderwijzend personeel naar etniciteit en salarisschaal*, 2009/2010

	%	Aantal
Etniciteit		
Autochtoon	47,3	66.536
Westers allochtoon	40,1	4.636
Niet-westers Allochtoon	27,4	1.830
Salarisschaal		
LA	44,0	18.771
LB	41,4	15.603
LC	54,7	11.926
LD/LE	66,5	8.774
Anders	48,0	7.987

Bron: Start- en Tussenmeting Convenant Leerkracht. * Populatie betreft gemiddelde van 2009 en 2010.

7.4 Loopbaanontwikkelingsmogelijkheden

Tabel 41 gaat in op de tevredenheid over de loopbaanontwikkelingsmogelijkheden. Hoewel van de directieleden een ruime meerderheid hier tevreden over is, ligt dat percentage veel lager onder onderwijzend personeel. In het mbo is het onderwijzend personeel het minst tevreden (26,5%) en in het hbo het meest (44,4%). Oop'ers en obp'ers in het po en vo zijn minder tevreden over hun loopbaanontwikkelingsmogelijkheden dan hun collega's in het mbo en hbo.

Tabel 41 Tevredenheid over de loopbaanontwikkelingsmogelijkheden (% (zeer) tevreden) - naar sector en functie*, 2010

		po	vo	mbo	hbo	totaal
Directie	Loopbaanontwikkelingsmogelijkheden	60,0	64,1	55,5	63,5	60,6
	Totaal	11.584	3.992	2.445	1.853	19.873
Op	Loopbaanontwikkelingsmogelijkheden	37,6	30,6	26,5	44,4	35,0
	Totaal	140.634	78.323	32.205	25.248	276.410
Oop	Loopbaanontwikkelingsmogelijkheden	39,7	33,3	43,3	43,3	38,8
	Totaal	20.275	14.448	7.991	5.469	48.184
Obp	Loopbaanontwikkelingsmogelijkheden	38,3	31,6	42,0	58,5	41,4
	Totaal	10.574	11.733	12.582	8.169	43.058
Totaal	Loopbaanontwikkelingsmogelijkheden	39,3	32,3	33,8	47,9	37,5
	Totaal	183.068	108.496	55.223	40.738	387.525

Bron: Tussenmeting Convenant Leerkracht. * Significante verschillen tussen sectoren in beide jaren ($p < 0,05$).

Goede loopbaanontwikkelingsmogelijkheden zorgen voor een aantrekkelijk beroep en zijn zowel voor oudere als voor jongere medewerkers relevant. Onderwijzend en ondersteunend personeel in de hogere leeftijdscategorieën blijkt wat minder tevreden over de loopbaanontwikkelingsmogelijkheden dan jonger personeel (Tabel 42). Personeel tot 35 jaar is het meest tevreden. Voor deze groep zijn de opties voor ontwikkeling mogelijk ook nog het grootst.

Tabel 42 Tevredenheid over de loopbaanontwikkelingsmogelijkheden (% (zeer) tevreden) - naar leeftijd; exclusief directiepersoneel*

	%	N
Tot 35 jaar	43,7	49.924
35 - 44 jaar	38,0	36.925
45 - 54 jaar	35,2	50.994
55 jaar en ouder	31,9	32.574
Totaal	37,2	170.417

Bron: Start- en Tussenmeting Convenant Leerkracht. * Populatie betreft gemiddelde van 2009 en 2010.

7.5 Het werk inhoudelijk

Naast de eerder aan bod gekomen tevredenheid over loopbaanmogelijkheden en arbeidsvoorwaarden is het relevant te weten in hoeverre onderwijspersoneel tevreden is met aspecten van de dagelijkse praktijk op de instelling/school: de inhoud van het werk, de relatie met collega's en de zelfstandigheid of verantwoordelijkheden (Tabel 43). De overgrote meerderheid van de ondersteuners, leraren en het directiepersoneel is (zeer) tevreden over de drie genoemde aspecten. Er is een aantal (kleine) verschillen tussen de sectoren. Zo zijn leraren op het hbo relatief tevreden over de inhoud van het werk (92,4% (zeer) tevreden), en zijn leraren in het mbo relatief weinig tevreden over de zelfstandigheid en/of verantwoordelijkheden (72,2% (zeer) tevreden).

Tabel 43 *Tevredenheid over de inhoud van het werk, de relatie met collega's, de zelfstandigheid en verantwoordelijkheden (% (zeer) tevreden) – naar sector en functie, 2010*

		po	vo	mbo	hbo	totaal
Directie	Inhoud van het werk	91,6	91,0	88,2	88,5	90,7
	Relatie met collega's	93,2	91,9	87,6	87,8	91,8
	Zelfstandigheid en/of verantwoordelijkheden	89,0	90,3	84,4	82,4	88,1
	Totaal	11.584	3.992	2.445	1.853	19.873
Op	Inhoud van het werk	91,5	89,4	85,1	92,4	90,2
	Relatie met collega's	90,2	87,9	86,4	88,0	88,9
	Zelfstandigheid en/of verantwoordelijkheden	84,1	78,9	72,2	84,6	81,3
	Totaal	140.634	78.323	32.205	25.248	276.410
Oop	Inhoud van het werk	88,4	83,3	84,5	80,5	85,3
	Relatie met collega's	89,9	82,9	90,6	83,2	87,2
	Zelfstandigheid en/of verantwoordelijkheden	88,1	82,6	83,2	80,3	84,8
	Totaal	20.275	14.448	7.991	5.469	48.184
Obp	Inhoud van het werk	89,9	84,8	80,9	80,9	84,2
	Relatie met collega's	93,5	84,6	85,4	86,2	87,3
	Zelfstandigheid en/of verantwoordelijkheden	91,6	82,3	81,1	88,2	85,3
	Totaal	10.574	11.733	12.582	8.169	43.058
Totaal	Inhoud van het werk	91,1	88,2	84,2	88,3	89,0
	Relatie met collega's	90,5	87,0	86,8	87,0	88,6
	Zelfstandigheid en/of verantwoordelijkheden	85,3	80,2	76,4	84,6	82,5
	Totaal	183.068	108.496	55.223	40.738	387.525

Bron: Tussenmeting Convenant Leerkracht.

In het po is onderwijspersoneel het meest tevreden over de mogelijkheden tot bij- of nascholing, zowel op pedagogisch-didactisch als op vakinhoudelijk gebied: respectievelijk 63,3 en 63,8 procent is hier tevreden over (Tabel 44). In het mbo is het personeel het minst tevreden over de scholingsmogelijkheden: 39,3 procent is tevreden over bij- of nascholing op pedagogisch-didactisch gebied, en 42,8 procent over bij- of nascholing op vakinhoudelijk gebied.

Tabel 44 *Tevredenheid over de mogelijkheden tot bij- of nascholing (% (zeer) tevreden) - onderwijzend personeel en oop'ers, 2010*

		po	vo	mbo	hbo	totaal
Op	Op pedagogisch-didactisch gebied	64,8	46,4	38,7	52,3	55,4
	Op vakinhoudelijk gebied	64,9	46,9	41,5	52,1	55,9
	Totaal	140.634	78.323	32.205	25.248	276.410
Oop	Op pedagogisch-didactisch gebied	52,9	38,4	42,1	34,2	44,6
	Op vakinhoudelijk gebied	55,6	41,1	48,0	46,7	49,0
	Totaal	20.275	14.448	7.991	5.469	48.184
Totaal	Op pedagogisch-didactisch gebied	63,3	45,2	39,3	49,1	53,8
	Op vakinhoudelijk gebied	63,8	46,0	42,8	51,2	54,9
	Totaal	160.909	92.772	40.196	30.716	324.594

Bron: Tussenmeting Convenant Leerkracht.

7.6 Tevredenheid over aspecten van het werk: sectoren vergeleken

Van een groot aantal aspecten van het werk is gevraagd hoe tevreden ondersteunend personeel, directiepersoneel en leraren hierover zijn. In Tabel 45 zijn alleen directieleden opgenomen en is er naar sector uitgesplitst. Een opvallend verschil is te zien tussen het po/vo en het mbo/hbo wat betreft de ondersteuning van de leidinggevende (respectievelijk 73% en 72% tegenover 61% en 56%). In het mbo komen directieleden minder vaak tijd tekort dan in de andere sectoren (57%).

Tabel 45 Stellingen over aspecten van het werk (% mee eens) - directiepersoneel naar sector, 2010

	po	vo	mbo	hbo	totaal
Ik heb inhoudelijk leuk werk	97,1	96,4	93,8	91,8	96,0
Er heerst een prettige sfeer op het werk	91,9	88,3	84,2	85,9	89,7
Ik heb voldoende invloed op de inhoud van mijn werk	90,0	91,1	86,6	82,8	89,2
Ik kan zelf in grote mate uitmaken hoe ik mijn werk inricht	83,3	86,4	83,6	83,6	84,0
Ik heb het gevoel gewaardeerd te worden door mijn leidinggevende	81,9	86,5	80,9	80,2	82,6
Ik kan zelf beslissen in welke volgorde ik mijn werk verricht	80,0	78,4	80,9	83,7	80,1
Ik kan mij ontplooiën/ontwikkelen in mijn werk	79,7	78,5	75,5	76,6	78,7
Mijn leidinggevende laat weten of hij/zij tevreden is over mijn werk	72,5	76,7	68,9	72,8	72,9
Ik voel mij binnen mijn school/instelling gestimuleerd om mijn functioneren te verbeteren	77,8	72,4	60,7	57,9	72,8
Ik krijg voldoende ondersteuning van mijn leidinggevende	72,9	72,3	61,0	56,0	69,7
Ik werk onder hoge tijdsdruk	71,2	69,9	56,7	65,4	68,6
Ik heb vaak het gevoel dat ik tijd tekort kom	67,0	69,4	70,3	73,5	68,5
Ik kan mijn werktijden goed laten aansluiten bij mijn thuissituatie	65,0	66,0	63,0	71,5	65,6
Ik kan zelf mijn werktempo bepalen	65,5	66,3	59,3	66,3	64,9
Ik heb voldoende loopbaanperspectieven op mijn werk	56,2	60,6	48,3	61,1	56,6
Ik voel me 'opgebrand' door mijn werk	18,4	16,6	13,1	14,4	17,0
Ik voel me vermoeid als ik opsta en er weer een werkdag voor me ligt	15,1	15,3	13,2	14,6	14,9
Totaal	140.634	78.323	32.205	25.248	276.410

Bron: Tussenmeting Convenant Leerkracht

Uit Tabel 46 blijkt onder andere dat onderwijzend personeel in het mbo minder het gevoel heeft zich te kunnen ontplooiën/ontwikkelen in het werk. Ook voelen zij zich het minst vaak gestimuleerd om hun functioneren te verbeteren. Onderwijzend personeel in het po komt het vaakst tijd tekort (76%).

Tabel 46 Stellingen over aspecten van het werk (% (helemaal) mee eens) - onderwijzend personeel naar sector, 2010

	po	vo	mbo	hbo	totaal
Ik heb inhoudelijk leuk werk	96,7	94,0	92,8	95,4	95,4
Ik heb voldoende invloed op de inhoud van mijn werk	83,7	83,7	73,9	83,0	82,5
Er heerst een prettige sfeer op het werk	84,7	78,4	73,9	79,6	81,2
Ik heb het gevoel gewaardeerd te worden door mijn leidinggevende	67,5	70,8	66,5	78,7	69,3
Ik heb vaak het gevoel dat ik tijd tekort kom	75,7	60,1	64,5	62,6	68,8
Ik kan zelf in grote mate uitmaken hoe ik mijn werk inricht	72,9	63,9	59,4	69,9	68,5
Ik kan mijn werktijden goed laten aansluiten bij mijn thuissituatie	67,0	66,0	61,5	73,0	66,6
Mijn leidinggevende laat weten of hij/zij tevreden is over mijn werk	63,3	54,2	50,2	61,8	59,1
Ik werk onder hoge tijdsdruk	58,9	53,9	62,4	64,8	58,4
Ik kan mij ontplooiën/ontwikkelen in mijn werk	63,3	49,8	42,9	64,2	57,2
Ik krijg voldoende ondersteuning van mijn leidinggevende	58,1	51,8	44,1	51,5	54,1
Ik voel mij binnen school gestimuleerd om mijn functioneren te verbeteren	59,2	40,9	32,6	46,5	49,8
Ik kan zelf beslissen in welke volgorde ik mijn werk verricht	49,9	45,2	47,2	61,5	49,3
Ik kan zelf mijn werktempo bepalen	44,3	46,5	45,4	52,0	45,7
Ik heb voldoende loopbaanperspectieven op mijn werk	39,1	30,2	24,5	40,1	35,0
Ik voel me 'opgebrand' door mijn werk	23,4	22,8	24,7	19,2	23,0
Ik voel me vermoeid als ik opsta en er weer een werkdag voor me ligt	19,0	20,1	21,4	18,6	19,5
Totaal	140.634	78.323	32.205	25.248	276.410

Bron: Tussenmeting Convenant Leerkracht

Ook specifiek aan oop'ers zijn deze aspecten voorgelegd (Tabel 47). Alles bijeengenomen zijn zij het vaak eens met "ik heb inhoudelijk leuk werk", "ik heb voldoende invloed op de inhoud van mijn werk" en "er

heerst een prettige sfeer op het werk". Daarnaast valt een aantal verschillen tussen sectoren op. Zo hebben ondersteuners in het vo relatief weinig het gevoel dat zij tijd tekort komen. In het po hebben oop'ers relatief vaak het gevoel dat zij gewaardeerd worden door de leidinggevende. Ook blijkt dat oop'ers in het primair onderwijs het meest gestimuleerd worden om het functioneren te verbeteren. Oop'ers in het mbo en hbo werken vaker onder hoge tijdsdruk dan hun collega's in het po en vo.

Tabel 47 Stellingen over aspecten van het werk (% mee eens) - oop'ers naar sector, 2010

	po	vo	mbo	hbo	totaal
Ik heb inhoudelijk leuk werk	94,6	89,4	92,4	89,0	92,0
Ik heb voldoende invloed op de inhoud van mijn werk	84,2	77,9	77,6	74,2	80,1
Er heerst een prettige sfeer op het werk	84,0	78,1	78,7	70,4	79,8
Ik kan mijn werktijden goed laten aansluiten bij mijn thuissituatie	80,2	77,9	75,5	82,9	79,0
Ik kan zelf in grote mate uitmaken hoe ik mijn werk inricht	71,1	79,2	75,7	84,4	75,8
Ik heb het gevoel gewaardeerd te worden door mijn leidinggevende	77,4	64,2	64,5	64,7	69,9
Mijn leidinggevende laat weten of hij/zij tevreden is over mijn werk	66,7	55,8	57,8	63,4	61,6
Ik kan zelf mijn werktempo bepalen	55,3	64,4	58,8	62,7	59,4
Ik kan zelf beslissen in welke volgorde ik mijn werk verricht	53,7	62,0	57,2	72,2	58,9
Ik krijg voldoende ondersteuning van mijn leidinggevende	61,5	53,9	50,8	53,7	56,5
Ik kan mij ontplooiën/ontwikkelen in mijn werk	60,7	47,6	52,7	55,1	54,8
Ik voel mij binnen school gestimuleerd om mijn functioneren te verbeteren	59,4	40,7	44,1	47,2	49,9
Ik heb vaak het gevoel dat ik tijd tekort kom	51,3	40,0	49,6	46,3	47,1
Ik werk onder hoge tijdsdruk	37,2	36,4	47,5	45,9	39,7
Ik heb voldoende loopbaanperspectieven op mijn werk	36,0	29,8	32,4	37,5	33,7
Ik voel me 'opgebrand' door mijn werk	15,6	14,8	22,0	19,3	16,8
Ik voel me vermoeid als ik opsta en er weer een werkdag voor me ligt	15,0	13,4	16,3	19,0	15,2
Totaal	20.275	14.448	7.991	5.469	48.184

Bron: Tussenmeting Convenant Leerkracht

Tenslotte bekijken we deze aspecten voor het organisatie- en beheerspersoneel. Tabel 48 laat zien dat obp'ers in het mbo minder vaak aangeven inhoudelijk leuk werk te hebben, al is het percentage nog vrij hoog (79%). Obp'ers in het po zijn het meest tevreden over de steun van hun school/instelling in vergelijking met obp'ers in de andere sectoren. Ook zijn zij het meest autonoom in hun werk. Zo kan 78 procent zelf het werktempo bepalen, terwijl dit gemiddeld over alle sectoren 69 procent is. Eenzelfde verschil zien we als het gaat om het zelf kunnen beslissen in welke volgorde het werk wordt verricht (87% tegenover 79%).

Tabel 48 Stellingen over aspecten van het werk (% mee eens) - obp'ers naar sector, 2010

	po	vo	mbo	hbo	totaal
Ik kan mijn werktijden goed laten aansluiten bij mijn thuissituatie	89,3	83,5	86,5	88,6	86,7
Ik heb inhoudelijk leuk werk	90,0	90,0	79,1	83,8	85,6
Ik kan zelf in grote mate uitmaken hoe ik mijn werk inricht	88,5	83,4	79,3	84,1	83,6
Er heerst een prettige sfeer op het werk	85,9	78,6	76,7	76,5	79,4
Ik kan zelf beslissen in welke volgorde ik mijn werk verricht	86,6	73,5	77,9	76,2	78,5
Ik heb voldoende invloed op de inhoud van mijn werk	79,9	74,9	67,1	72,6	73,4
Ik heb het gevoel gewaardeerd te worden door mijn leidinggevende	84,1	71,4	66,3	71,8	73,1
Ik kan zelf mijn werktempo bepalen	77,8	69,5	63,1	68,1	69,4
Mijn leidinggevende laat weten of hij/zij tevreden is over mijn werk	79,5	59,9	59,6	67,4	66,0
Ik krijg voldoende ondersteuning van mijn leidinggevende	73,0	54,1	53,9	60,8	60,0
Ik kan mij ontplooiën/ontwikkelen in mijn werk	54,9	41,9	39,8	48,3	45,7
Ik voel mij binnen school gestimuleerd om mijn functioneren te verbeteren	41,3	42,2	45,1	56,7	45,6
Ik heb vaak het gevoel dat ik tijd tekort kom	44,0	41,8	44,0	46,9	43,9
Ik werk onder hoge tijdsdruk	35,9	45,8	39,6	45,9	41,6
Ik heb voldoende loopbaanperspectieven op mijn werk	31,0	26,2	32,5	41,2	32,1
Ik voel me 'opgebrand' door mijn werk	10,2	13,7	17,9	17,2	14,7
Ik voel me vermoeid als ik opsta en er weer een werkdag voor me ligt	6,6	13,5	17,4	18,9	14,0
Totaal	10.574	11.733	12.582	8.169	43.058

Bron: Tussenmeting Convenant Leerkracht.

8 Enquête functiemix schoolleiders primair onderwijs

Om het leraarschap aantrekkelijker te maken, is in het Convenant Leerkracht van Nederland afgesproken om de beloning van leraren te verbeteren en de carrièrelijnen in te korten. Sinds 1 augustus 2010 ontvangen scholen in het po voor het eerst extra financiële middelen om de *functiemix* te versterken. Hierdoor kunnen meer leraren doorstromen naar een hogere salarisschaal.

Om na te gaan hoe het staat met de invoering van de functiemix in het po is vlak voor en vlak na de zomervakantie (2010) een internetenquête gehouden onder schoolleiders. Voor deze enquête zijn (verspreid over het land) circa 3.000 schoolleiders uitgenodigd. Hiervan hebben er ruim 1.100 gerespondeerd. De respons komt daarmee uit op circa 37 procent. Het veldwerk is uitgevoerd in twee delen. Schoolleiders in het noorden en zuiden van het land zijn vlak voor de zomervakantie uitgenodigd (eind juni) en schoolleiders in het midden van het land vlak daarna (medio augustus). In de analyse is een weging toegepast naar schooltype en vakantie regio om te corrigeren voor selectiviteit van de respons.

Uit de enquête blijkt dat de meeste schoolleiders bezig zijn met de invoering van de functiemix. Op negen van de tien scholen heeft de schoolleiding al gesproken over versterking van de functiemix, of ligt er al een plan klaar (Tabel 49). Middelgrote en grote scholen liggen op dit punt iets voor op kleinere scholen (Tabel 50). Bijna 60 procent van de grote scholen heeft een nieuw formatieplan. Op kleine scholen ligt dat aandeel lager (50%).

Tabel 49 Is er een plan van aanpak (formatieplan) voor de invoering van de functiemix bij uw instelling? (%) - naar schoolsoort, 2010

	bo	sbo/(v)so	totaal
Ja, de schoolleiding heeft een plan klaar	58,9	38,8	56,3
Ja, hier is binnen de schoolleiding over gesproken	33,6	49,6	35,6
Nee	7,6	11,6	8,1
Totaal	965	140	1.105

Bron: Enquête functiemix po.

Tabel 50 Is er een plan van aanpak (formatieplan) voor de invoering van de functiemix bij uw instelling? (%) - naar schoolgrootte, 2010

	klein	middelgroot	groot	totaal
Ja, de schoolleiding heeft een plan klaar	49,7	59,5	58,2	56,5
Ja, hier is binnen de schoolleiding over gesproken	40,2	32,9	34,9	35,6
Nee	10,1	7,5	6,9	7,9
Totaal	275	350	475	1.100

Bron: Enquête functiemix po.

Van de schoolleiders die (nog) geen plan van aanpak hebben voor de invoering van de functiemix, zijn de meesten daarmee wel bezig. Ongeveer 40 procent van deze groep geeft aan dat de contouren zijn geschetst, maar dat hierover nog niet is gesproken. Daarnaast geven veel schoolleiders aan dat dit op bestuursniveau wordt geregeld.

Op bijna de helft van alle scholen zijn de (nieuwe) formatieplannen voorgelegd aan de (G)MR en op nog eens 47 procent van de scholen heeft de (G)MR hiermee al ingestemd (Tabel 51). Grote scholen lopen ook hier iets voor op de kleinere scholen (Tabel 52).

Tabel 51 In welke mate is de P(G)MR bij dit plan betrokken? (%) - naar schooltype, 2010

	bo	sbo/(v)so	totaal
De P(G)MR is medeverantwoordelijk voor het plan	48,1	39,6	47,1
De P(G)MR is over het plan geïnformeerd	49,4	52,7	49,8
Niet	2,5	7,7	3,1
Totaal*	892	124	1.016

Bron: Enquête functiemix po. * Exclusief schoolleiders zonder plan van aanpak.

Tabel 52 In welke mate is de P(G)MR bij dit plan betrokken? (%) - naar schoolgrootte, 2010

	klein	middelgroot	groot	totaal
De P(G)MR is medeverantwoordelijk voor het plan	41,9	46,4	50,8	47,2
De P(G)MR is over het plan geïnformeerd	53,9	49,5	47,4	49,7
Niet	4,3	4,1	1,8	3,1
Totaal*	248	323	443	1.014

Bron: Enquête functiemix po. * Exclusief schoolleiders zonder plan van aanpak.

Hoewel de implementatie van de functiemix op grote scholen iets sneller lijkt te gaan dan op kleine scholen, valt toch vooral op dat de meeste scholen druk bezig zijn met de invoering. Op circa 80 van de scholen zijn de leraren geïnformeerd over de functiemix en op ruim de helft van de scholen is het functieboek¹⁷ vernieuwd (zie Tabel 53, Tabel 54). Verder blijkt dat op een derde van de scholen met een nieuw formatieplan al leraren zijn bevorderd naar een hogere schaal, en dat dit op nog eens een derde van de scholen binnenkort zal gebeuren.

Tabel 53 Hoe ver bent u met de invoering van de functiemix? (%) – naar schooltype, 2010

	bo	sbo/(v)so	totaal
Het functieboek is vernieuwd	54,3	37,8	52,3
Het functieboek zal binnenkort worden vernieuwd	24,2	41,3	26,3
Het informeren van leraren heeft plaatsgevonden	83,6	59,1	80,6
Het informeren van leraren zal binnenkort plaatsvinden	10,0	19,5	11,2
In gesprekken met leraren komt een eventuele schaalpromotie aan de orde	41,8	26,5	40,0
In gesprekken met leraren zal binnenkort een eventuele schaalpromotie aan de orde komen	25,5	24,3	25,4
Schaalpromoties van leraren hebben plaatsgevonden	35,0	27,4	34,0
Schaalpromoties van leraren zullen binnenkort plaatsvinden	36,4	28,5	35,4
Totaal*	892	124	1.016

Bron: Enquête functiemix po. * Exclusief schoolleiders zonder plan van aanpak. Meer antwoorden mogelijk.

¹⁷ Het functieboek is een verzameling van alle mogelijke functies inclusief beschrijving en waardering. In het Convenant LeerKracht van Nederland en in de verlengde CAO-PO 2009 is opgenomen dat per 1 augustus 2010 de eerste stap van de functiemix moet worden gezet in het primair onderwijs. Dit betekent dat zowel in het functieboek (zie artikel 5.3 van de verlengde CAO-PO 2009) als in het bestuursformatieplan (zie artikel 2.7 van de verlengde CAO-PO 2009) ook de 8 procent LB-functies in het basisonderwijs en de 3 procent LC-functies in het speciaal (basis)onderwijs, moeten zijn opgenomen.

Tabel 54 Hoe ver bent u met de invoering van de functiemix? (%) – naar schoolgrootte*, 2010

	klein	middelgroot	groot	totaal
Het functieboek is vernieuwd	44,3	55,4	54,6	52,3
Het functieboek zal binnenkort worden vernieuwd	27,4	26,4	25,8	26,4
Het informeren van leraren heeft plaatsgevonden	80,6	82,7	79,1	80,6
Het informeren van leraren zal binnenkort plaatsvinden	12,2	11,5	10,4	11,2
In gesprekken met leraren komt een eventuele schaalpromotie aan de orde	41,6	39,5	39,1	39,8
In gesprekken met leraren zal binnenkort een eventuele schaalpromotie aan de orde komen	25,0	28,0	23,9	25,4
Schaalpromoties van leraren hebben plaatsgevonden	25,0	33,2	39,9	34,1
Schaalpromoties van leraren zullen binnenkort plaatsvinden	32,4	35,7	36,6	35,3
Totaal	248	323	443	1.014

Bron: Enquête functiemix po. * Exclusief schoolleiders zonder plan van aanpak. Meer antwoorden mogelijk.

Om scholen te helpen bij de invoering van de nieuwe functiemix is het ministerie van OCW eind vorig schooljaar (2009/2010) een communicatiecampagne gestart onder de titel "*Functiemix, Het kan in het onderwijs!*". Uit de enquête blijkt dat ruim twee derde van de schoolleiders hiervan heeft gehoord (Tabel 55). De meesten hiervan (90%) oordelen positief over de campagne en geven aan dat de campagne redelijk tot goed is ontvangen op hun school.

Tabel 55 Heeft u gehoord van de communicatiecampagne 'Functiemix, Het kan in het onderwijs!?' (%)*, 2010

	bo	sbo/(v)so	totaal
Ja	71,3	62,5	70,2
Nee	28,7	37,5	29,8
Totaal	892	124	1.016

Bron: Enquête functiemix po. * Exclusief schoolleiders zonder plan van aanpak.

9 Flitspanel: taal en rekenen

Taal en rekenen vormen de basis van het onderwijs. Deze basis hebben leerlingen nodig om goed te kunnen functioneren in de maatschappij en om hun talent maximaal te kunnen ontplooien. In de kwaliteitsagenda voor het primair en voortgezet onderwijs is door het ministerie van OCW een samenhangend pakket aan maatregelen gepresenteerd om deze basisvaardigheden (taal en rekenen) aantoonbaar te verbeteren¹⁸. Daarnaast zijn met de lerarenopleidingen afspraken gemaakt over het verbeteren van het taal- en rekenonderwijs en het verhogen van het kennisniveau van de studenten.

In opdracht van het ministerie is onderzocht wat leraren doen aan bekwaamheidsonderhoud op het terrein van taal en rekenen, en in hoeverre zij bekend zijn met de referentieniveaus die 1 augustus 2010 zijn ingevoerd. Voor het verzamelen van de informatie is in september een internetenquête gehouden onder 15.750 leden van het flitspanel¹⁹. Hiervan hebben er 7.670 gerepsondeerd (49%)²⁰. Het veldwerk is uitgevoerd door MWM2. In de analyse is een weging toegepast (naar sector, functiegroep, leeftijdsklasse en geslacht). Zodoende is gecorrigeerd voor afwijkende kenmerken van de respons ten opzichte van de populatie.

Uit de enquête blijkt dat de meeste leraren (91%) zichzelf voldoende bekwaam achten om de taal- en rekenvaardigheid van hun leerlingen/studenten te vergroten. Wel wil circa 53 procent zichzelf graag nog verder bekwamen op het vlak van taal en rekenen (zie Tabel 56). Ongeveer 9 procent van de leraren voelt zichzelf nog niet volledig toegerust op dit terrein. Vooral in het mbo is de groep die zichzelf nog niet volledig bekwaam vindt en zichzelf graag verder wil ontwikkelen groot (23%). In het po vinden de meeste leraren (94%) zichzelf bekwaam, maar wil ruim twee derde zichzelf graag verder ontwikkelen op het terrein van taal en rekenen.

Onder jonge leraren is de groep die zich verder wil bekwamen op het terrein van taal en rekenen groter dan onder oudere leraren (zie Tabel 57). Ook is de groep die zichzelf nog niet volledig bekwaam acht om de basisvaardigheden van leerlingen te vergroten onder jonge docenten groter dan onder oudere docenten. Dit patroon zien we in alle onderwijssectoren.

Tabel 56 Leraren: bereidheid tot het verbeteren van de eigen bekwaamheid om de basisvaardigheden van leerlingen/studenten te vergroten (%) – naar sector, 2010

	po	vo	mbo	hbo	totaal
Ja, ik voel mij volledig toegerust, maar wil mijn bekwaamheid graag nog verbeteren	67,6	39,8	41,8	28,4	53,1
Ja, want ik voel mij nog niet volledig toegerust daarvoor	5,7	9,1	23,1	7,8	8,9
Nee, ik ben hiervoor volledig toegerust	26,7	51,2	35,1	63,8	38,0
Totaal	139.857	78.287	32.258	25.112	275.514

Bron: Enquête taal & rekenen.

¹⁸ Ministerie van OCW (2008) *Kwaliteitsagenda Voortgezet Onderwijs 2008-2011*. Onderwijs met ambitie. Den Haag. Ministerie van OCW (2007) *Kwaliteitsagenda Primair Onderwijs*. Den Haag.

¹⁹ Het flitspanel is een internetpanel van overheidspersoneel dat periodiek wordt uitgenodigd om een enquête in te vullen. In het panel zitten ook directieleden, leraren en ondersteuners uit het onderwijs.

²⁰ Dit is inclusief directiepersoneel, maar exclusief organisatie- en beheerspersoneel en personeel dat werkzaam is in een andere sector (niet po, vo, mbo, hbo).

Tabel 57 *Leraren: bereidheid tot het verbeteren van de eigen bekwaamheid om de basisvaardigheden van leerlingen/studenten te vergroten (%) – naar sector en leeftijdsklasse, 2010*

		≤ 34	35-44	45-54	≥ 55	totaal
po	Ja, ik voel mij volledig toegerust, maar wil mijn bekwaamheid graag nog verbeteren	72,2	67,1	66,7	61,3	67,6
	Ja, want ik voel mij nog niet volledig toegerust daarvoor	7,2	4,9	6,4	2,8	5,7
	Nee, ik ben hiervoor volledig toegerust	20,6	27,9	26,9	35,9	26,7
	Totaal	45.972	27.158	40.260	26.467	139.857
vo	Ja, ik voel mij volledig toegerust, maar wil mijn bekwaamheid graag nog verbeteren	42,9	45,8	42,5	28,8	39,8
	Ja, want ik voel mij nog niet volledig toegerust daarvoor	14,9	8,4	7,6	5,4	9,1
	Nee, ik ben hiervoor volledig toegerust	42,2	45,8	49,9	65,8	51,2
	Totaal	20.499	15.313	22.432	20.043	78.287
mbo	Ja, ik voel mij volledig toegerust, maar wil mijn bekwaamheid graag nog verbeteren	46,7	47,2	39,9	39,2	41,8
	Ja, want ik voel mij nog niet volledig toegerust daarvoor	32,0	29,7	25,3	13,3	23,1
	Nee, ik ben hiervoor volledig toegerust	21,3	23,1	34,8	47,5	35,1
	Totaal	4.234	5.542	12.020	10.462	32.258
hbo	Ja, ik voel mij volledig toegerust, maar wil mijn bekwaamheid graag nog verbeteren	33,4	31	29,4	21	28,4
	Ja, want ik voel mij nog niet volledig toegerust daarvoor	13,1	8,3	7,4	3,9	7,8
	Nee, ik ben hiervoor volledig toegerust	53,5	60,7	63,2	75,2	63,8
	Totaal	4.473	5.869	8.568	6.202	25.112
totaal	Ja, ik voel mij volledig toegerust, maar wil mijn bekwaamheid graag nog verbeteren	60,5	55,1	52,5	43,4	53,1
	Ja, want ik voel mij nog niet volledig toegerust daarvoor	11,0	8,8	9,6	5,4	8,9
	Nee, ik ben hiervoor volledig toegerust	28,5	36,1	37,9	51,2	38,0
	Totaal	75.178	53.882	83.280	63.174	275.514

Bron: Enquête taal & rekenen.

Van de leraren die zich verder willen bekwaamen op het terrein van taal en/of rekenen, wil het grootste deel zich verder scholen op het terrein van taal- of rekendidactiek (zie Tabel 58). Ongeveer een vijfde wil zijn eigen taalvaardigheid verbeteren en ongeveer 17 procent zijn eigen rekenvaardigheid. Vooral in het mbo is de groep die zijn eigen taal- of rekenvaardigheid wil verbeteren groot (33% à 30%)²¹.

Tabel 58 *Leraren: welke onderdelen van uw bekwaamheid wilt u verbeteren (%) – naar sector, 2010*

	po	vo	mbo	hbo	totaal
De didactiek van het taalonderwijs	67,9	52,2	52,4	51,6	61,6
De didactiek van het rekenonderwijs	74,1	47,2	54,5	33,3	63,5
Mijn eigen basisvaardigheden op het gebied van taal	12,5	32,7	33,1	42,6	21,1
Mijn eigen basisvaardigheden op het gebied van rekenen	11,6	20,9	30,1	22,9	16,6
Anders	9,6	5,7	5,4	11,1	8,3
Totaal*	102.449	38.239	20.926	90.82	170.696

Bron: Enquête taal & rekenen. * Selectie leraren die hun bekwaamheid op het gebied van taal/rekenen willen verbeteren.

Zoals gezegd, willen jonge leraren vaker hun eigen taal- of rekenvaardigheid verbeteren dan oudere (zie Tabel 59). Dit geldt voor alle sectoren. Op het terrein van de didactiek zijn de verschillen minder groot.

²¹ Dit komt neer op circa 21 procent van alle leraren in het mbo (33% van 65%).

Tabel 59 Leraren: welke onderdelen van uw bekwaamheid wilt u verbeteren (%) – naar sector en leeftijdsklasse *, 2010

		≤ 34	35-44	45-54	≥ 55	totaal
po	De didactiek van het taalonderwijs	72,4	72,3	59,6	67,4	67,9
	De didactiek van het rekenonderwijs	75,6	74,6	72,5	73,3	74,1
	Mijn eigen basisvaardigheden op het gebied van taal	15,5	13,7	11,4	6,5	12,5
	Mijn eigen basisvaardigheden op het gebied van rekenen	13,1	12,0	11,7	7,4	11,6
	Anders	6,1	10,4	11,3	13,0	9,6
vo	De didactiek van het taalonderwijs	48,0	53,5	58,3	47,6	52,2
	De didactiek van het rekenonderwijs	44,3	49,6	49,1	46,3	47,2
	Mijn eigen basisvaardigheden op het gebied van taal	41,6	29,9	30,4	24,5	32,7
	Mijn eigen basisvaardigheden op het gebied van rekenen	30,3	17,7	16,8	15,6	20,9
	Anders	2,7	7,5	5,7	8,3	5,7
mbo	De didactiek van het taalonderwijs	45,4	57,5	53,0	51,9	52,4
	De didactiek van het rekenonderwijs	45,4	48,1	54,7	64,6	54,5
	Mijn eigen basisvaardigheden op het gebied van taal	43,7	39,8	32,7	22,2	33,1
	Mijn eigen basisvaardigheden op het gebied van rekenen	43,7	34,8	27,3	22,5	30,1
	Anders	1,9	4,7	5,3	8,1	5,4
hbo	De didactiek van het taalonderwijs	63,4	47,9	43,4	57,9	51,6
	De didactiek van het rekenonderwijs	40,5	26,5	31,7	37,0	33,3
	Mijn eigen basisvaardigheden op het gebied van taal	50,9	43,5	41,7	32,2	42,6
	Mijn eigen basisvaardigheden op het gebied van rekenen	38,7	19,5	17,8	17,0	22,9
	Anders	1,8	12,8	15,7	11,8	11,1
totaal	De didactiek van het taalonderwijs	65,0	64,3	57,4	59,8	61,6
	De didactiek van het rekenonderwijs	65,5	62,1	62,2	63,9	63,5
	Mijn eigen basisvaardigheden op het gebied van taal	24,3	22,8	20,6	14,6	21,1
	Mijn eigen basisvaardigheden op het gebied van rekenen	19,8	16,7	15,6	12,4	16,6
	Anders	4,9	9,2	9,5	11,1	8,3

Bron: Enquête taal & rekenen. * Selectie leraren die hun bekwaamheid op het gebied van taal/rekenen willen verbeteren.

Leraren die zich verder willen bekwamen op het terrein van taal- en/of rekenen, doen dat in veel gevallen graag samen met collega's binnen de school (53%). Vooral in het po is deze vorm van scholing populair (58%). Daarnaast bestaat er ook veel belangstelling voor afstandsonderwijs (30%) en één- of meerdaagse cursussen buiten de school (zie Tabel 60).

Tabel 60 Leraren: op welke manier zou u uw bekwaamheid willen verbeteren? (%) – naar sector *, 2010

	po	vo	mbo	hbo	totaal
Eenmalige cursus buiten de school	25,6	27,6	27	28,8	26,4
Terugkerende cursusedagen buiten de school	27,8	25,5	28,6	22,7	27,2
Individuele scholing binnen de school	13,7	18,2	19,8	20,3	15,8
Samen met het team scholing binnen de school	58,0	48,1	43,4	38,0	52,9
Digitale afstandsonderwijs	29,0	32,7	30,0	34,1	30,2
Anders	4,7	3,5	4,3	7,1	4,5
Totaal	102.449	38.239	20.926	9.082	170.696

Bron: Enquête taal & rekenen. * Selectie leraren die hun bekwaamheid op het gebied van taal/rekenen willen verbeteren.

Referentieniveaus

Op 27 april 2010 is het wetsvoorstel 'Referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen' aangenomen door de Eerste Kamer. In dit voorstel zijn zogenaamde *referentieniveaus* vastgelegd voor alle vormen van onderwijs²². Daarnaast is vanaf 1 augustus 2010 een *Referentiekader* van kracht dat de basis vormt voor het taal- en rekenonderwijs in Nederland. Het doel van dit Referentiekader is om de taal- en rekenvaardigheden van leerlingen/studenten te verbeteren.

Uit de enquête blijkt dat de bekendheid met de referentieniveaus voor taal en rekenen nog wat te wensen overlaat, vooral onder leraren (zie Tabel 61, Tabel 62). Circa een derde van de leraren in het vo is niet bekend met de referentieniveaus en nog eens 45 procent weet wel van het bestaan, maar kent de inhoud niet. In het mbo is het beeld iets gunstiger, en geeft 40 procent van leraren aan de referentieniveaus te kennen. Onder schoolleiders en managers is de bekendheid duidelijk groter (zie Tabel 62). Ook in het primair onderwijs is dit het geval, zo blijkt uit eerder onderzoek van ResearchNed²³.

Tabel 61 Bent u bekend met de referentieniveaus voor taal en rekenen? (%) – naar sector, 2010*

	vo	mbo	hbo	totaal
Ja, ik ken de inhoud	19,8	43,9	9,2	23,8
Ja, ik weet van het bestaan, maar inhoudelijk ken ik het niet	45,1	42,3	33,8	42,2
Nee, ik ben niet bekend met de referentieniveaus	35,2	13,8	57,0	33,9
Totaal	82.148	37.110	27.899	147.157

Bron: Enquête taal & rekenen. * Selectie directie/leraren vo, mbo, hbo. In het po is deze vraag niet gesteld.

Tabel 62 Bent u bekend met de referentieniveaus voor taal en rekenen? (%) – naar sector en functie, 2010*

	vo		mbo		hbo	
	Directie	Leraren	Directie	Leraren	Directie	Leraren
Ja, ik ken de inhoud	38,8	18,8	69,9	40	8,3	9,3
Ja, ik weet van het bestaan, maar inhoudelijk ken ik het niet	47,2	45,0	26,1	44,7	47,4	32,3
Nee, ik ben niet bekend met de referentieniveaus	13,9	36,2	4,0	15,3	44,3	58,4
Totaal	3.861	78.287	4.852	32.258	2.787	25.112

Bron: Enquête taal & rekenen. * In het po is deze vraag niet gesteld.

Om met de referentieniveaus te kunnen werken, hebben directieleden en leraren vooral behoefte aan meer inhoudelijke informatie (zie Tabel 63 en Tabel 64). Daarnaast bestaat er, vooral in het vo en het mbo, behoefte aan aangepaste lesmethoden en begeleiding van het team door externe deskundigen. Uit de Opiniepeiling Kwaliteitsagenda PO kwam eerder een soortgelijk beeld naar voren voor het po.

²² De enige uitzondering zijn scholen met zeer moeilijk lerende of meervoudig gehandicapte kinderen: hier worden geen referentieniveaus ingevoerd.

²³ ResearchNed (2010) *Opiniepeiling Kwaliteitsagenda PO*. Nijmegen.

Tabel 63 Wat hebt u nodig om met de referentieniveaus te kunnen werken? (%) – naar sector *, 2010

	vo	mbo	hbo
Meer (inhoudelijke) informatie over de referentieniveaus voor taal en rekenen	59,3	48,4	58,6
Een cursus of opleiding buiten de school	10,8	15,7	6,6
Individuele begeleiding in de school door een externe deskundige	5,9	10	3,3
Teambegeleiding in de school door een externe deskundige	26,2	32,8	13
Aangepaste lesmethoden	18,4	31,7	4,4
Aangepaste (tussen)toetsen	20,2	28,3	6,6
Anders	4,4	6,4	4,8
Niets	8,5	7,5	13,2
Weet ik niet	15,1	8,6	23,6
Totaal	82.148	37.110	27.899

Bron: Enquête taal & rekenen. * Selectie directie/leraren vo, mbo, hbo.

Tabel 64 Wat hebt u nodig om met de referentieniveaus te kunnen werken? (%) - naar sector en functiegroep, 2010

	vo		mbo		hbo	
	Directie	Leraren	Directie	Leraren	Directie	Leraren
Meer (inhoudelijke) informatie over de referentieniveaus voor taal en rekenen	60,8	59,2	38,3	50	59,4	58,5
Een cursus of opleiding buiten de school	7,3	11	11,1	16,4	3,1	7,0
Individuele begeleiding in de school door een externe deskundige	4,6	5,9	17,9	8,8	0,7	3,5
Teambegeleiding in de school door een externe deskundige	41,6	25,5	50,8	30,1	16,2	12,6
Aangepaste lesmethoden	36,1	17,5	44,3	29,8	6,3	4,2
Aangepaste (tussen)toetsen	41,4	19,1	37,9	26,8	12,3	6,0
Anders	5,5	4,3	11,5	5,7	5,6	4,7
Niets	6,2	8,6	12,4	6,8	13,8	13,2
Weet ik niet	6,9	15,5	3,7	9,3	19,3	24,1
Totaal	3.861	78.287	4.852	32.258	2.787	25.112

Bron: Enquête taal & rekenen.